

BASIL Z CAESAREJE:
DEVĚT KÁZÁNÍ O STVOŘENÍ SVĚTA

(Přel. a pozn. opatřila Karla Korteová, úvodní studii napsala Růžena Dostálová. Praha: OIKOYMENH, 2004. 301 s. ISBN 80-7298-102-1)

Sv. Basil z Caesareje (329/330–379) patří k nejvýznamnějším postavám křesťanské teologie i církevně politického života 4. stol. po Kr., „zlatého“ období patristiky. Z jeho obsáhlého literárního dědictví bývají za stěžejní považována tři díla: protiariánský spis *Proti Eunomiovi*, v němž Basil brání v nikájském vyznání víry kodifikovanou „soudpodstatnost“ Syna s Otcem, pojednání *O Duchu svatém*, hájící jak proti radikálním ariánským eunomiánům, tak proti „pneumatomachům“ božskou důstojnost a rovnost Ducha s Otcem a Synem, a dílo *Devět kázání o stvoření světa*, nejdůležitější z Basilových exegetických spisů, které se nyní dostává do rukou i českému čtenáři. Řecko-české vydání souboru devíti homilií, pronesených Basilem v rámci svatopostní přípravy na velikonoční svátky, umožňuje našemu čtenáři¹ nahlédnout do krásy Basilova řečnického stylu, hloubky a jasnosti jeho uvažování, pevnosti jeho víry, upřímnosti pastoračního zájmu, a snad i znovu pocítit láskyplný úžas nad velkolepostí stvoření a zejména nad nepochopitelnou a nevýslovnou velikostí Tvůrce veškerenstva. Homilie jsou koncipovány jako komentář k prvním dvaceti pěti veršům starozákonního „kněžského“ vyprávění o stvoření světa (Gn 1,1–25).

¹ S Basilovým kazatelským uměním se mohli čtenáři seznámit již před více než 100 lety díky *Výboru z řečí* (15), který pořídil J. N. DESOLDA a vydal v časopisech *Blahověst* 2 (1856); 3 (1857); 4 (1858); 15 (1865); 16 (1866); 24 (1874); 26 (1876); a *Časopis katolického duchovenstva* 17 (1876): 98–112; 191–204.

Úvodní studii, nazvanou novoplatónsky či téměř gnosticky *Pozemský svět jako škola lidských duší*, knihu opatřila přední česká byzantoložka prof. Růžena Dostálová (s. 7–26). Velmi hezkým a srozumitelným způsobem v ní čtenáře nejprve seznamuje s bouřlivým církevně politickým vývojem římské říše ve 4. stol. po Kr., dále pak podrobně s během Basilova života (rodina a mládí, průběh a obsah studií v Caesareji, Konstantinopoli, Athénách, přátelství s Řehořem z Nazianzu, mnišské období jeho života, vstup do dogmatických sporů doby, léta presbyterátu a biskupské služby) a jeho literárním odkazem. Hlavní pozornost je pochopitelně věnována níže přeloženým *Devíti kázáním o stvoření světa*. Dostálová spis nejprve zařazuje do kontextu starověkých mytických teogonií a kosmogonií, posléze stručně představuje základní myšlenkové linie antických myslitelů (předsokratikové, Platón, Aristoteles, stoikové, Filón z Alexandrie) ohledně filozofického a přírodovědeckého výkladu vzniku a uspořádání kosmu, jakož i otázku Basilových antických pramenů. Poněkud podrobněji je vykreslen Basilův postoj k antické „pohanské“ literatuře, jeho metoda a způsob interpretace Písma, cíl jeho kázání tváří v tvář konkurenčním nábožensko-myšlenkovým proudům doby (ariáni, pneumatomachové, manichejci, mitraisté, novoplatónští příznivci slunečního kultu...), jeho pojetí krásy a některé zvláštní motivy obsažené v jeho kázáních.

Za zvláště zdařilý pokládám závěr úvodní studie, který je věnován „Wirkungsgeschichte“ Basilových *Devíti kázání* jak v Byzanci, tak na latinském Západě. Připomeňme pouze, že se spis těšil velké vážnosti až do novověku nejen díky brzkému překla-

du do latiny Eustathiem Synkletikem kolem r. 400 (z jehož překladu čerpal např. sv. Augustin ve svém díle *De Genesi ad litteram*), ale i díky výraznému vlivu na spis *Hexaemeron* sv. Ambrože z Milána, sepsaný někdy mezi 386–390. Stopy Basilových kázání o stvoření světa nacházíme též např. u Jana Scota Eriugeny (*De divisione naturae*) a významného středověkého oxfordského učenice Roberta Grosseteste (*Hexaemeron*).

Nicméně se ve stati vyskytuje několik vážnějších nedostatků, na něž je nutno poukázat. První se týká datace přeloženého Basilova spisu. Prof. Dostálová na str. 18 uvádí: „Badatelé zpravidla soudí, že je [tj. dotyčných devět kázání] Basil pronesl ve dnech mezi 12. a 16. únorem roku 378. Byly však vysloveny pochyby (...). Za pravděpodobný rok vzniku díla se nyní považuje spíše rok 377,“ tzn. necelý rok či dva před Basilovou smrtí. Bohužel se nedozvíme, kteří badatelé takto soudí. Autorka měla patrně na mysli např. K. Gronau a L. Bernardiho.² Tyto návrhy datace však představují pouze jeden názorový proud v basilovském bádání. I když nelze s jistotou rozhodnout, v kterém roce Basil svá kázání proslovil, měl by zaznít i druhý názor, podle něhož je vznik homilií o stvoření světa kladen na počátek či dokonce ještě před počátek Basilovy biskupské služby. Tak soudí např. S. Giet, vydavatel díla v prestižní řadě *Sources Chrétiennes*, či klasik patristického oboru J. Quasten.³ Pokoušet se číst Basilova kázání buď jako výpověď zkušeného a v mnoha směrech horlivého

presbytera takřka v plné síle, nebo jako odkaz starého muže s vážně podlomeným zdravím, připravujícího se na své poslední pozemské svátky Paschy, není jistě bez zajímavosti a určitě by to nebylo totéž.

Na téže straně 18 se objevuje další nedůslednost. V pozn. 27 autorka poukazuje na fakt, že „někteří badatelé považují dvě homilie o stvoření člověka přiřítané Řehořovi z Nazianzu za pokračování *Hexaemera*“, tzn. nebylo by jich devět, nýbrž jedenáct. Tuto skutečnost prý máme srovnat se svědectvím církevního historika Sókrata Scholastika, *Hist. Eccl.* IV,26: „Po bratrově smrti <Řehoř> doplnil Basilovu nedokončenou... knihu *Hexaemeron*.“⁴ Buď zde, jak se zdá, došlo k nešťastné a nepřípustné záměně Řehoře z Nyssy za Řehoře z Nazianzu, nebo odkaz na tomto místě nedává žádný smysl.

Další vyjasnění dle mého názoru potřebuje odstavec ve výše chválené poslední části stati věnované dějinám vlivu Basilových *Devíti kázání*. Podle prof. Dostálové Řehoř z Nyssy svým dílem *Hexaemeron*⁵ obhajuje bratrova kázání o stvoření světa a „snaží se doslovné znění textu sladit s alegorickou metodou. Protože hledal ‚hlubší smysl‘ biblických slov, dostával se v některých případech do sporu s Basilovým výkladem, který chtěl obhajovat“ (s. 24). *Apologetický výklad hexaemeronu* Řehoře z Nyssy není ani kázáním, ani soustavným, po verších jdoucím komentářem, nýbrž „vědecko-teologickým“ pojednáním o šesti

² Srov. K. GRONAU, *Poseidonios und die jüdisch-christliche Genesisexegese*, Berlin – Leipzig: Teubner, 1914, s. 4–5; L. BERNARDI, „La date de l'Hexaemeron de Saint Basile,“ *Studia patristica* 3 (Texte und Untersuchungen 78) (1961): 169.

³ Srov. S. GIET, *Basile de Césarée: Homélie sur l'Hexaemeron*, SC 26, 2. vyd., Paris: Cerf, 1968, s. 6; J. QUASTEN, *Patrology*, sv. 3, 9. vyd., Allen, Tex.: Christian Classics, 1999, s. 216.

⁴ Přesný údaj SÓKRATES SCHOLASTIKOS, *Hist. Eccl.* IV,26 (PG 67,563a); srov. též epigram Nikety z Hérakleie, jímž v Mignově edici začíná spis *De hominis opificio* Řehoře z Nyssy (PG 44, 123d–126a).

⁵ Přesněji *Apologetický výklad hexaemeronu*, v plném latinském znění *Explicatio apologetica ad Petrum fratrem in Hexaemeron* (PG 44,61–127).

tématech, formulovaných jako otázky, které se některým (a zejména samotnému Řehořovi) nezdály být Basilovým výkladem – pokud v něm vůbec byly řešeny – uspokojivě vysvětleny. Aniž by chtěl Řehoř zpochybnit Basilovu autoritu, proto např. své dílo prohlašuje za „pouhou rozcvičku myšlení“, ne za „závažnou nauku“, ⁶ jeho cílem nikterak není obhajovat Basilova kázání, jak tvrdí prof. Dostálová, nýbrž ve vytčených bodech podat jiný, odlišný výklad než jeho bratr.⁷

Těž stojí za vysvětlení autorčina strohá věta „Basilova kázání doplnil Řehoř ještě dílem *O stvoření člověka*.“ Teprve zde by také byl na místě odkaz k výše uvedenému svědectví Sókrata Scholastika. Basilova poslední, devátá homilie se věnuje tématu „suchozemského tvorstva“ (περὶ χερσαίων), tzn. veršů Gn 1,24–25. O člověku (Gn 1,26–29), oné „veliké vzácné věci“⁸ je zde pojednáno jen velmi stručně, přičemž hlavní pozornost je věnována obhajobě plurality tří božských osob v jediném Bohu, naznačené jak množným číslem v pobídce „Stvořme člověka“, tak zmínkou „k obrazu svému“ (Gn 1,26–27).⁹ Právě tento „nedostatek“ se Řehoř snaží doplnit, snad na žádost svého nejmladšího bratra Petra, pozdějšího biskupa v Sebasté.

Další připomínka se týká drobného pozapomnění na dva překlady do českého jazyka. Autorka sice připomíná překlad Č. Vyhnise Basilova spisu *De legendis gentilium libris* (či *Ad adolescen-*

tes) z roku 1887 (s. 10, pozn. 6),¹⁰ avšak neuvádí ani *Výbor z listů* J. N. Desolda z let 1856–1876,¹¹ přestože o něm ví,¹² ani nový překlad Basilových *Morálních pravidel* z roku 1999,¹³ který jí patrně zůstal zcela utajen.¹⁴

Chtěl bych též poukázat na jeden specifický rys úvodní studie, který však nikterak nepokládám za chybu či nedostatek. Prof. Dostálová k tématu přistupuje z hlediska svého oboru, tj. byzantologie, v němž účtyhodným a znamenitým způsobem vyniká. Stať je psána historickým, deskriptivním způsobem z takřikajíc „synchronního“ úhlu pohledu byzantologa. Chybí tudíž jisté napětí a určitá jiskra dobrodružství, které se ihned vynoří, podíváme-li se na stejného autora kupř. z teologického hlediska vývoje dogmatu. Vždyť Basil nežil v době černobílého rozlišení pravověrní/heretici, jak tu a tam probleskuje v textu prof. Dostálové (např. s. 8, 13, 19), nýbrž v době, kdy se o tom, co bude napříště považováno za ortodoxní, teprve rozhodovalo, v době skutečného zápasu a hledání toho, jaká vysvětlení a interpretace jsou více v souladu s texty *Písma*, s jejich tehdejšími i dřívějšími výklady a porozuměními, s dosavadní praxí církevních obcí, souhrnně řečeno s Písmem a Tradicí.

O pramenech Basilova spisu a filozofických tématech v něm obsažených je

⁶ Srov. Řehoř z Nyssy, *In Hexaem.* (PG 44,68c).

⁷ Podrobněji k Řehořovu autorskému úmyslu a k uvedeným šesti otázkám srov. L. KARFÍKOVÁ, *Řehoř z Nyssy*, Praha: OIKOYMENH, 1999, s. 134–136.

⁸ Řehoř z Nyssy, *De hom. opif.* 2 (PG 44,123d): τὸ μέγα τοῦτο καὶ τίμιον χρῆμα ὁ ἄνθρωπος.

⁹ Srov. Basil z Caesareje, *Hom. hexaem.* IX,6, čes. vyd. s. 285–291.

¹⁰ *Slovo k jinochům, kterak by prospěchu nabyli z pohaných spisů řeckých*, přel. Č. Vyhnis, in *Výroční zpráva gymnasia v Příbrami*, Příbram: Gymnasium v Příbrami, 1887, s. 3–20.

¹¹ Viz pozn. 1.

¹² Srov. R. DOSTÁLOVÁ, *Byzantská vzdělanost*, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 375.

¹³ Srov. BASIL VELIKÝ, *Moralia*, přel. J. Novotný, in J. NOVOTNÝ, *Basil Veliký a jeho doba*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999, s. 134–169.

¹⁴ Neobjevuje se totiž ani v uvedeném seznamu „České překlady jednotlivých autorů“ v R. DOSTÁLOVÁ, *Byzantská vzdělanost*, s. 374–376.

bohužel pojednáno jen stručně. Autorka zmiňuje pouze téma času, resp. věčnosti světa (s. 17) a pojetí krásy (s. 23). Dle mého názoru měla být také patřičně vyzvednuta obrovská šíře Basilových znalostí, zahrnujících filologii, filozofii, geometrii, astronomii, astrologii (vůči níž např. vymezuje křesťanské pojetí svobody a odpovědnosti za jednání),¹⁵ lékařství, botaniku, zoologii, zemědělství, optiku, geologii, meteorologii aj.

Závěrem této části hodnocení je však třeba zdůraznit, že v souhrnném pohledu studie pěkným a dostatečným způsobem napomůže čtenáři zorientovat se a seznámit se s Basilovým životem, dílem i dobovými událostmi na scéně jak politické, tak teologické.

Nebudu referovat o obsahu jednotlivých homilií. Jak již bylo řečeno, Basil postupně bere slovo od slova, větu po větě z prvních dvaceti pěti veršů knihy *Genesis* a podrobně je s ohledem na duchovní užitek posluchačů komentuje. Ačkoli používá příklady i sofistikované argumenty z tolika vědních oborů, rozhodně nejde o samolibou prezentaci vlastní učenosti. Hlavním a jediným cílem mu je, „abychom všestranně napomáhali budování církve“.¹⁶ Je si dobře vědom, že shromáždění věřící jsou z větší části lidé prostí a nevzdělaní,¹⁷ a svým líčením důmyslného uspořádání a účelnosti různorodých skutečností našeho smyslového světa je chce přivést k nahlédnutí Stvořitelovy moudrosti, velikosti, krásy a skrze něj k hlubší víře a větší lásce k Němu. Hnacím motorem

této snahy je přesvědčení, opírající se o Řím 1,19–20,¹⁸ že stvoření v sobě nese rysy svého Původce a že zkoumání řádu vzniklého světa nás může a má přivést zpět k jeho Stvořiteli. I když předkládá mnoho tehdy moderních vědeckých „filozofických“ argumentů, neúnavně zdůrazňuje přednost aktu víry v Bohem inspirovaná slova *Písma* před lidským zkoumáním, „světskou, lidskou moudrostí“ (srov. 1 Kor 1,19–21; 2,4–5), odtrženými od křesťanské nauky.

Sám překlad (s. 29–291) z pera K. Korteové zasluhuje vysokého uznání a důstojně dle mého mínění představuje krásu a vybroušenost Basilova řečnického stylu. Vyniká nápaditostí, uhlazeností i sympatickou neotřelostí a lehkostí zejména tam, kde se jedná o mnohdy filozofickým významem velmi zatížené termíny. Přitom řecká předloha není z nejjednodušších, např. z důvodu již zmíněné rozmanité terminologie vzaté z nejrůznějších oborů lidského vědění.

Poněkud jinou cestou se K. Korteová vydala při zpracování poznámek k přeloženému textu. Stručně bych ji charakterizoval jako cestu minimalistickou. Čtenář z nich načerpá pouze nezbytné minimum k pochopení dané pasáže, pokud vůbec. Zejména se jedná o filozoficky a teologicky relevantní témata či pojmy. Uvedme jeden příklad za všechny. O teorii dvojího stvoření (s. 40, pozn. 29) se dozvíme pouze to, že ji „hlásal v 1. pol. 3. stol. řecký učenec Órigenés“. Když necháme stranou, že patrně jde o ústřední postavu dějin myšlení křesťanské antiky, jednoho z nejvýznamnějších myslitelů církve vůbec, alexandrijského teologa, filolo-

¹⁵ Srov. BASIL Z CAESAREJE, *Hom. hexaem.* VI,5–7, čes. vyd. s. 185–193.

¹⁶ BASIL Z CAESAREJE, *Hom. hexaem.* VII,6: πανταχόθεν οἰκοδομεῖσθαι τὴν ἐκκλησίαν; čes. vyd. s. 229; srov. tamtéž I,8; II,1; čes. vyd. s. 49; 59.

¹⁷ Srov. např. BASIL Z CAESAREJE, *Hom. hexaem.* III,1; čes. vyd. s. 89; též komentář Řehoře z Nisy k této skutečnosti v jeho *In Hexaem.* (PG 44,65ab).

¹⁸ „Vždyť to, co lze o Bohu poznat, je jim přístupné, Bůh jim to přece odhalil. Jeho věčnou moc a božství, které jsou neviditelné, lze totiž od stvoření světa vidět, když lidé přemýšlejí o jeho díle.“ Basil tento verš ve svých kázáních o stvoření cituje dvakrát; srov. BASIL Z CAESAREJE, *Hom. hexaem.* I,6; III,10; čes. vyd. s. 45; 119.

ga a kazatele Origena, nikoli o druhého „řeckého učence Orígená“, pohanského novoplatonika, nedozvíme se vůbec nic o podobě, významu či dějinách tohoto tématu. Přitom by se autorka mohla krátce zmínit např. o motivu dvojího stvoření u Filóna Alexandrijského,¹⁹ který rozlišuje na jedné straně mezi smrtelným člověkem složeným z duše a těla, vybaveným smysly a pohlavní diferencí, a na straně druhé člověkem duchovním, „jakousi ideou či rodem“, o Origenově odlišné hypotetické představě dvojího stvoření,²⁰ podle níž duše racionálních bytostí mohly upadnout do tělesnosti (druhé stvoření) z prapůvodní jednoty duchovních bytostí (první stvoření), nebo o pojetí dvojího stvoření u Řehoře z Nyssy,²¹ u něhož je v prvním stvoření učiněn Člověk-lidstvo jako obecná přirozenost, jakési pléróma lidského rodu, Člověk jako Boží obraz, který byl dodatečně ve druhém stvoření obdařen pohlavní odlišností a náhradní možností rozmnožování po způsobu zvířat, jež přišly ke slovu po jeho odpadu od andělské přirozenosti.

Poznámky z oblasti politické, historicko-náboženské, filologické, botanické a zoologické jsou zpracovány daleko lépe.

I přes uvedené drobnější nedostatky je vydání Basilových *Devíti kázání o stvoření světa* velkým a chvályhodným počinem. V reprezentativním překladu máme možnost okusit řečnický vzlet, hloubku a bohatství úvah, živost víry i nesmlouvavé nároky jednoho z veli-

kánů křesťanského myšlení. Kéž i nám „dá Bůh schopnost nalézat ve všem jeho pravdu, abychom ve věcech viditelných poznávali toho, jenž je neviditelný, a z velebné krásy tvorstva čerpali náležitý pojem o našem Stvořiteli“.²²

Ladislav Chvátal

KARL HEINZ NEUFELD:
HUGO A KARL RAHNEROVÉ

(Z něm. orig. *Die Brüder Rahner: Eine Biographie* [Freiburg: Herder, 1994] přel. Eva Hrdinová. *Societas*, sv. 18. Olomouc: Centrum Aletti Velehrad-Roma; Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. 554 s. Doporučená cena 444 Kč. ISBN 80-86715-31-0)

Věnovat pozornost pozoruhodé dvoj-biografii z pera ředitele *Karl-Rahner-Archiv* v Innsbrucku K. H. Neufelda se nepochybně vyplatí. Po prvním, experimentálním vydání v italském nakladatelství S. Paolo (publikovaném v Itálii v němčině!), vychází přepracované vydání v nakladatelství Herder. Autor popisuje nejen životní cesty a rozsáhlé dílo dvou významných teologů 20. století, kniha je rovněž vynikajícím uvedením do katolického kulturně-společenského milieu, způsobu výchovy a teologického vzdělávání v konfesně smíšené německé společnosti, v které je patrná převládající protestantská tradice.

Hugo Rahner byl nejen starší, ale dlouhou dobu i známější z obou bratrů. Již z letmého pohledu na fotografii na obalu knihy můžeme vypožorovat, že Hugo byl člověk přátelský a otevřený, zatímco jeho bratr Karl poněkud zasmu-

¹⁹ Srov. FILÓN ALEXANDRIJSKÝ, *De opif. mun.* 134 (vyd. R. Arnaldez, *Philon d'Alexandrie 1: De opificio mundi*, Paris: Cerf, 1961, s. 230,15–24; čes. vyd. *O stvoření světa. O gigantech. O neměnnosti boží*, přel. M. Šedina, Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 360–363).

²⁰ Srov. ORIGENES, *De princ.* II,3,1 (SC 252, 250,9 nn.).

²¹ Srov. např. Řehoř z Nyssy, *De hom. opif.* 16; 22 (PG 44,185b–188c; 204d).

²² BASIL Z CAESAREJE, *Hom. hexaem.* III,10; čes. vyd. s. 119.

šilý a uzavřený do sebe. Dokonce již od školních let byl mladší Karl považován za drobet mrzutého. Jeho způsob vyjadřování a psaní byl těžkopádný, v podstatě až do své smrti se mu zcela nepodařilo tento styl výrazněji změnit. Hugo byl naproti tomu velmi dobrý řečník a úspěšný pedagog, jeho způsob vyjadřování byl lehký, srozumitelný a literárně vytříbený. Rozdíl mezi nimi vystupovaly na povrch především tehdy, když pracovali společně (legendární jsou v tomto smyslu jejich společné misie pro studenty ve Freiburgu v roce 1952).

Hugo byl nepochybně srozumitelnější a transparentnější než jeho bratr Karl, měl v sobě jistou jižanskou lehkost. Karl v sobě nesl něco tíživého, temného, germánského. Ale pro toho, kdo má potřebnou dávku trpělivosti a důkladnosti, se stal Karl průvodcem k hlubší, lidsky zakusitelné a autenticky zakořeněné intelektuální zkušenosti. To je patrné z jeho kázání, přednášek, lidského či odborného kontaktu, který v takové míře jeho starší, nesmírně vzdělaný bratr nabídnout nemohl. A především tato zkušenost „bratrského doplňování v protikladnosti“ byla zdrojem velké přitažlivosti pro řadu posluchačů a studentů v padesátých letech. Toto období můžeme nazvat dlouhou inkubační dobou jejich společné tvořivosti – dogmatika a církevního historika. Hugo, skutečný znalec antických mýtů a nejstarších církevních dějin, přítel průkopníka ekumenické teologie Otty Karrery (1888–1976), sympatizant prestižní intelektuální skupiny Eranos, která se pravidelně setkávala v Asconě na březích Lago Maggiore kolem Olgy Fröbe-Kapteyn (již jméno Eranos inspirované Homérem předjímalo program skupiny – setkání Východu a Západu), zůstal skutečným reprezentantem toho nejvznešenějšího, co mohlo inspirativně vyzařovat

z rakouské kultury do Německa, Francie a Španělska. Přesto však to byl Karl, který se stal mužem zásadně ovlivňujícím další směřování teologie ve světovém měřítku.

Vztah obou bratrů se stal zdrojem mnoha humorných příslovečných příběhů, charakterizujících jejich odlišnost i jejich vzájemnou přináležitost. Tak například jeden student přišel do Innsbrucku na studie a hledal v semináři P. Rahnera. Karl mu otevírá dveře a ptá se ho: „Chcete k tomu slavnému Rahnerovi nebo k mému bratru?“ Autor knihy má však svrchovanou pravdu, když popisuje jejich dlouhotrvající přátelství a zdůrazňuje jejich sounáležitost jako zásadní pro jejich teologii, takže můžeme říci, že Karl by se nestal bez svého bratra Huga teologem a Hugo by bez svého bratra upadl do zapomnění.

K. H. Neufeld načrtl životní pouť obou bratrů velmi láskyplně a detailně: rodinné pozadí a jeho vliv na oba bratry, nevtravou katolicitu, která doprovázela jejich první kroky v Tovaryšstvu Ježíšovu, období filozofických studií například u Carla Fricka, Josepha Maréchala, Ericha Przywary, studium teologie v Innsbrucku a Valkenburku trvající až do roku 1938, kdy nacisté uzavřeli teologickou fakultu v Innsbrucku. Hugo Rahner odešel do Švýcarska, Karl Rahner do Vídně, kde přednášel až do roku 1944 – přece však jen v tíživém prostředí naplněném bezprostředním ohrožením nacisty. Konec války prožil v Bavorsku, teprve v roce 1948 se vrátil do Innsbrucku.

V životopisných knihách se setkáváme nezdíka s tím, že nás autor zahlcuje podrobnostmi, které již nejsme schopni vnímat. Masírování fakty nás vede k jednostrannosti a faktografii, která již mnoho nevypovídá. V Neufeldově podání však detailní popis cest, výletů a vystoupení

nezatěžuje čtenáře tak, že by nebyl schopen vnímat působivý dojem, vyzařující z osobního nasazení obou bratrů. A záliba v detailech nás uvádí do nesmírně zajímavých souvislostí. Ilustrací může být projekt dogmatiky, společně diskutovaný s Hansem Ursem von Balthasarem v létě roku 1939.

Rahnera spojovalo s Balthasarem úsilí o obnovu církve, to, co později bylo nazváno *aggiornamento*. Konkrétně: překonání církevního ztuhnutí, duch defenzivy, neúčinná apologetika, obranné valy, které církev kolem sebe vztyčovala. Jejich východiska však byla pronikavě různá: Balthasar vycházel z teologie Otců, Rahner z moderní filozofie, především z německého idealismu (i když patristickou i scholastickou tradici důvěrně znal). Jejich cesty se rozešly. Je až symbolické, že oba dva – Rahner i Balthasar – za dobu svého života svoji ucelenou dogmatiku již nenapsali a nepodařilo se jim do systematicky pojatých dogmatických traktátů vnést perspektivy, které otevřely svým ostatním dílem. Neufeld nás na chvíli uvádí do jejich vzájemné komunikace způsobem, který nás může překvapit svou důvěrností. Čerpá totiž z výměny dopisů, ze znalosti jejich společné činnosti v Mnichově, z jejich pastorační a publicistické činnosti, to vše je pro něj zdrojem mimořádně působivé a intelektuálně a kulturně fascinující prezentace. Když se čtenář probírá touto jejich intenzivní vzájemnou výměnou, jaksi letmo jej napadá, že je vskutku škoda, že každý z nich zůstal vlastní „osamocenou“ hvězdou a že jejich plánované společné dílo se neuskutečnilo a bylo završeno na konci života významným mlčením nebo (ze strany Balthasara) i sarkasmem.

Karl Rahner spojil vrchol své tvůrčí energie s 2. vatikánským koncillem. Zatímco jeho bratr Hugo zápasil s těž-

kou nemocí, stal se Karl vlivným poradcem kardinála Königa a Döpfnera. Neufeld představuje toto hektické období Rahnerovy činnosti okolo koncilu do nejmenších podrobností. Dává nám procítit něco z toho, co v tomto zlomovém období koncilu prožívali teologové té doby: kolektivní nalézání pravdy uprostřed dějinných proměn světové církve. Nesetkáváme se zde s obvyklým klišé – totiž popisem zničující zkušenosti teologa s učitelským úřadem církve či byrokracií, ale s obdivuhodným vnitřním úsilím a poctivostí.

Karlovi se však nevyhnuly v následující době i značné osobní a profesní obtíže: Změna působiště (z Innsbrucku do Mnichova na katedru založenou Romanem Guardinim) nebyla pro něj „výhrou“. Rahnerův přednes postrádal onu vytříbenou noblesnost, tak nutnou pro esteticky laděnou filozofickou fakultu a umělecké zázemí Mnichova. A navíc mu Mnichovská teologická fakulta odešla habilitaci! Proto odešel ve svých 63 letech do Münsteru, kde přednášel dogmatiku až do roku 1971. Poslední léta života prožil v jezuitském studijním domě v Mnichově a od roku 1981 až do své smrti 30. dubna 1984 opět v Innsbrucku.

Kdo se setkal s Rahnerem v posledních letech jeho života, byl často udiven, dokonce i zmaten. Ze světa znalého a světem protřelého muže se stal do klášterních zdí ukrytý řeholník. Přebýval nejraději „na důvěrně známé půdě a vycházeje ze vžité perspektivy koncentrace na věci podstatné“ (s. 487) neztratil však nic ze své schopnosti ostře vidět a posuzovat to, co se kolem něj dělo, především jednostrannost tendence ustoupit z misijního nasazení ve jméno zachování, opečovávání a záchrany (s. 416). Přesto prožívá toto ústraní i bolestně: Jeho starý

přítel Julius Döpfner se od něj odvrací, Balthasarův sarkasmus vůči němu roste, Ratzingerovo mlčení se prohlubuje. Neměl rád hnidopišství a prázdné spory, byl si vědom hranic, které v sobě nese „vědecká komunita“ a nikdy nedovolil, aby se nechal znesvobodnit omezeností „vědeckého“ světa – tím, čemu říkal „měšťáctví ve vědě“ (s. 432). Rahnerovy spisy, především jeho *Základy křesťanské víry*, byly sice překládány do cizích jazyků, on osobně se stával stále více osamělým mužem. Neufeld to ilustruje na dvou příkladech: Když Karl došel do jezuitské komunity v *Centre Sèvres*, byla neděle. Spolubratr z domácí komunity, který mu nakonec přišel otevřít, ho považoval za žebráka (s. 506). Když v té době navštívil Henriho de Lubaca, kardinál jej musel nechat na okamžik čekat ve své pracovně. Rahner si prohlédl knihy v regálech a smutně prohlásil: „Všechno jen Balthasar“ (s. 507). Rahnerova skepse vůči restauračním snahám v církvi je patrná – jak ukazuje Neufeld – již v jeho reakcích na rozhodnutí papeže Pavla VI. ukončit koncil. K. Rahnerovi se jeví tento krok jako umělý. Zdá se, že K. Rahner přestal vnímat zákonitosti církevních dějin přesně v tom duchu, na jaký ho jeho bratr Hugo často upozorňoval – že po čase koncilů přichází vždy čas papežů – a obráceně.

V životní retrospektivě se jeví doba koncilu a doba působení Karla Rahnera, Henriho de Lubaca, Edwarda Schillebeeckxe, Hanse Künga, Josepha Ratzingera a ostatních teologů jako zlatý věk teologie 20. století. Skrze Rahnerovu biografii můžeme nahlédnout, jak teologové hluboce ovlivňovali koncilní hnutí,

jak pronikali do jednání a rozhodování hierarchických struktur církve a i do široké církevní a necírkevní veřejnosti. Rahner měl na tomto působení teologů velký podíl, poněvadž se pokusil opětně propojit modernou oslabenou vazbu mezi teologií a rozumem a poněvadž chtěl ve všech dogmatických tématech objevit něco, co je všeobecně lidské a lidsky hluboce důležité. A navíc tento přístup zprostředkovával jako pravý mistr a učitel.

Aniž by byl racionalistou, jeho dílo je intelektuálně a racionálně poctivé. Proto se pokoušel představit křesťanství jistým racionálním vysvětlením. Vycházel z toho, že sekularizovaný člověk je již nyní „anonymním křesťanem“. Jistěže žádné velké dílo člověka nemůže projít v naší době bez kritiky a „neporušené“. Neufeldův skvělý životopis uvádí nejlépe, co v dílech Karla a Huga Rahnerů je trvale platné. Autor sám připouští, že má nutně apologetický tón (důvodem napsání je mimo jiné i potřeba vysvětlit bezdůvodné útoky či nedorozumění především vůči K. Rahnerovi – s. 7). Přesto tato „apologie“ přinese „dnešnímu českému čtenáři odvahu a pomůže mu, aby žil jako křesťan hloubavě, v misionářské otevřenosti, a v bdělé solidaritě se dělil o radost, naději se svými bližními nebo sdílel jejich smutek a úzkost, tak jak k tomu může přispět víra a meditovaná teologie“ (s. 5n.). Vydání knihy vhodně připomnělo 100. výročí narození K. Rahnera i českému teologickému prostředí ve velmi zdařilém překladu Evy Hrdinové, které patří nejen díky, ale i uznání odborné i laické veřejnosti.

Pavel Ambros

RUDOLF ZUBER:

OSUDY MORAVSKÉ CÍRKVE V 18. STOLETÍ II

(Ed. Vojtěch Cekota a Miloš Kouřil.

Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003.

605 s. ISBN 80-7366-156-6)

S odstupem sedmnácti let po vydání prvního dílu (1986) rozsáhlé monografie věnované druhému z „barokních“ století církevní historie Moravy vyšlo jeho pokračování, jež doplňuje vnější dějiny olomoucké diecéze sledované doby vnitřní historií této jednotky církevní správy, která se tehdy dosud kryla s jednou ze zemí české koruny. Zatímco první část díla v obrysech zachytila politickou historii markrabství a podrobně sledovala organizaci a správu diecéze i biografie biskupů, kteří tehdy postupně zasedli na olomoucký stolec, druhý díl studie se obírá dobovým životem církve, duchovenstva i věřících, ať už šlo o školství, které tehdy bylo prakticky zcela v rukou církve a formovalo z valné části právě příští kněžstvo, o misijní a pastorační působení světského i řeholního kléru, o sociální postavení věřících, lidovou i umělou duchovní kulturu anebo o náboženské zvyky. Celou knihou se vine problém vztahu státu a katolické církve, toho, jak se v moravských poměrech odráželo to, co autor nazývá konfesionalizací, a mimo její obzor nezůstávají ani nekatolíci a Židé. Ač nadpis díla vymezuje sledovanou dobu výrazem 18. století, je pro dílo časovým předělem, jímž se uzavírá jeho výklad, povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství a současné zřízení brněnské diecéze (1777); toto rozhraní však autor zachovává spíš v prvním než ve druhém díle, protože reorganizace církevní správy neměla pro vnitřní náboženskou historii

Moravy zdaleka tak velký význam jako pro její dějiny politické apod.

Rozsah knihy i bohatství zpracované látky by samy o sobě ospravedlnily velkou časovou mezeru, jež od sebe dělí vydání prvního a druhého svazku Zuberova díla. Nejsou však jedinou příčinou vzniklé prodlevy. V roce 1995 zbývalo tomuto badateli podle jeho vlastního svědectví už jen dokončit práci na textu posledních dvou kapitol, rozhojnit poznámkový aparát a doplnit různé maličkosti. Tak vypadal stav přípravy podle toho, co sdělil svým přátelům a kolegům historikům, Vojtěchu Cekotovi a Miloši Kouřilovi, kteří ho v říjnu toho roku navštívili. Zároveň počítal autor *Osudů moravské církve v 18. století* podle svého vyjádření s tím, že bude s dílem zcela hotov za jeden, nejvýše dva roky. Za několik dní nato však bohužel Rudolf Zuber náhle zemřel a jeho kniha zůstala torzem. Naštěstí se zmínění autorovi přátelé poté ujali dokončení přípravy svazku a vskutku se jim nakonec podařilo jej vydat.

Ke všem těmto okolnostem je třeba přihlížet, máme-li dílo spravedlivě posoudit. Jisté je, že editorům naprosto nelze zazlívat, když potřebovali osm roků na to, co by byl autor podle svého odhadu stihl udělat za dva. A s velkým respektem je třeba též přijmout jejich rozhodnutí, že zachovají maximální pietu vůči práci zesnulého. Snaha přiblížit podobu edice co nejvíc tomu, jak by pravděpodobně vyhlížela, kdyby byla cele vyšla z autorových rukou, není totiž postupem jediné možným a vždy samozřejmým. Lze si představit i metodu, při níž vydavatel využije materiálů shromážděných zemřelým autorem, ale přetvoří dílo „k vlastnímu obrazu“. Když se tedy V. Cekota a M. Kouřil omezili na

to, že doplnili chybějící data a poznámky, vybrali nejvhodnější z variant znění nedokončených kapitol (osmé a deváté) anebo jejich dílčím způsobem zpracované texty zkompletovali a přitom nikde do díla nevnašeli své náhledy na probíranou problematiku, prokázali jak velkou čest památce Rudolfa Zuberu, tak vynikající službu české církevní historii.

Z povahy materiálu, který editoři našli v pozůstalosti tohoto badatele, však vyplynulo, že se při shora popsáném „pietním“ způsobu jeho dopracování stěží mohli překonat jedno úskalí. Jednotlivé složky tématu, o němž R. Zuber pojednává, se totiž často vzájemně prolínají, mnohdy bylo nezbytné upozornit na různé souvislosti mezi jevy, jež patří do několika oblastí zároveň atd., a proto bylo třeba občas opakovat údaje, o nichž byla řeč již dříve. Podobnému opakování se nevyhne zpravidla žádné větší historické dílo, je však záhodno brát při něm ohled na určitá pravidla: tj. podrobněji o určitém faktu pojednat pouze na jednom místě, jinde jej pouze připomenout (a případně poskytnout čtenáři odkaz, kde o věci nalezne rozsáhlejší informaci) atd. Tato pravidla autor knihy víceméně zachovává v částech, které měl čas důkladně připravit, to je v prvních třech kapitolách, počínaje čtvrtou kapitolou však čím dál častěji dochází k tomu, že narážíme na pasáže, které si bylo možno v obměně přečíst již v předchozích oddílech svazku (např. výklad o barokní kultuře apod.). Dalším příkladem jsou velmi časté dublety, jež se vyskytují ve dvojím pojednání o rekatolizaci Moravy v oddílech VII a VIII. Je možné, ba pravděpodobné, že by se v knize takové jevy nevyskytovaly, kdyby Rudolf Zuber byl měl čas provést závěrečnou redakci svého díla. Pro editory, kteří chtěli zachovat jeho styl, byla však realizace podobné

redakce o mnoho nesnadnější. Vyžádala by si značně hluboké zásahy, přivodila nutnost přepsat – anebo spíš nově napsat – poměrně rozsáhlou část autorova textu. A Zuberovo dílo by se tak stalo méně dílem vpravdě Zuberovým. Ať už však od podobných úprav editoři upustili z ohledů na svého zesnulého přítele, anebo pro jejich pracnost, lze výslednou podobu knihy akceptovat. Při souvislé četbě sice zmiňované dublety působí poněkud rušivě, ale v žádném případě nepřekážejí využití díla jako vynikajícího a bohatého zdroje jednotlivých informací o nejrozličnějších skutečnostech z oblasti moravských náboženských dějin raného novověku.

A o čem se tedy lze v *Osudech moravské církve v 18. století* poučit? Kniha především přináší velmi důkladně zpracované dějiny školství na Moravě, zejména středního a vyššího. Je jim věnována první kapitola nazvaná „Výchova kněží“ (s. 11–93). A lze říci, že pro dobu, kdy byly, jak jsem se už zmínil výše, takřka veškeré školy přímo či nepřímo ovládány duchovenstvem, by mohl tento nadpis sloužit jako ekvivalent názvů *školství* či *školský systém*. Přitom právě zmíněné názvy by možná i přesněji vystihly povahu Zuberova výkladu, protože pro tohoto autora (i pro téma, jímž se obírá) je sice samozřejmě nejdůležitější věcí formace duchovenstva, ale o ní nelze dost dobře pojednat, aniž by se věnovala pozornost veškerému tehdy existujícímu školství. A autor *Osudů* se tomuto úkolu naprosto nevyhýbá. Proto podává ucelený výklad o všech typech a stupních moravských škol dané doby, jimiž byly pro elementární výchovu školy farní, zatímco střední školství reprezentovala gymnázia a vysoké olomoucká univerzita doplněná seminářem a konviktem pro kněze. Vyšší stupně tehdejších škol

samozřejmě nesloužily pouze pro přípravu příštích kněží, část jejich frekvencí se připravovala též na úřednickou dráhu. Proto bylo školství polem, kde se různě „stýkaly a potýkaly“ zájmy církve a státu. Podle vnějšího zdání a většinou též skutečně zde stát a církev úzce spolupracovaly, ale ne vždy zcela harmonicky. A druhá půle 18. století je dobou, kdy stát prosazuje čím dál bezohledněji své zájmy na úkor církevních a hledí si církev zcela podrobit až ke stavu, kdy se duchovní stávají takřka beze zbytku státními úředníky. Tento proces R. Zuber v kapitole věnované školství dopodrobna sleduje a už zde v jeho díle nalézáme to, co v dalších oddílech zazní ještě silněji: obžalobu osvětského státu, jenž způsobil nenapravitelné škody církvi a křesťanství vůbec. Aby autor prokázal existenci těchto škod a ukázal, v čem spočívají, srovnává stav církve a náboženství v 18. století s jejich pozdějším vývojem. Podobné „výhledy do budoucna“ jsou v dalších kapitolách ještě mnohem častější.

Nacházíme je rovněž ve druhé kapitole nazvané „Duchovenstvo“ (s. 97–160), která se jinak snaží podat všestranný obraz kněžského stavu doby baroka a raného osvícenství, zabývá se morálním stavem kléru, jeho vzdělaností, ale všímá si také vnějších znaků, jež kněze odlišovaly od ostatních lidí, ať to byl šat či celibát, dále sleduje poměr mezi kněžstvem a společností i vnitřní situaci v rámci duchovenstva, vztahy mezi představenými a podřízenými, mezi řádovým a světským kněžstvem.

Kratičká třetí kapitola „Sociální poměry v době barokní“ (s. 163–173) nemohla pochopitelně na deseti stránkách vyčerpat téma, jež ohlašuje její nadpis, a ve skutečnosti se omezila hlavně na uvedení dokladů o tom, jak se v dané době

někteří příslušníci světského i řeholního kléru ujímali chudých a vyděděných. Za apologetický podtext, který lze v tomto výběru látky pocítit, nelze ovšem autora nijak kárat. Zuberovi šlo zde – stejně jako v pasážích věnovaných poměru státu a církve – zajisté o to, aby narušil tradiční barvotiskový obraz *Temna*, jenž dosud pevně tkví v povědomí mnoha příslušníků dnešního českého národa.

Na čtvrté kapitole nazvané „Zbožnost v 18. století“ (s. 177–335) R. Zuberovi zřetelně velice záleželo, měla být jádrem celého svazku jakožto studie o dobové mentalitě vyšších stavů i prostých lidí, v níž ústřední postavení zaujímal vždy zbožnost. I zde autor srovnává stav 18. století s pozdější dobou a jeho soud vyznívá jednoznačně ve prospěch baroka, třebaže náš historik nijak nezakrývá jeho stíny, stejně jako se pozitivně vyslovuje o určitých aspektech pozdějšího vývoje. K vystižení bohatého obsahu tohoto oddílu stojí za to uvést názvy jeho podkapitol: „Zbožnost v barokní společnosti“, „Zrod a chápání zbožnosti v baroku“, „Lidová zbožnost a její projevy“, „Církevní rok“, „Úcta svatých“, „Poutě, Bratrstva, Pověry“. Vhled do života různých stavů i celé společnosti barokní doby je podán s velkou akribií a poskytuje velmi plastický obraz barokního období na Moravě. V jeho rámci věnuje autor velkou pozornost též barokní kultuře, literární, výtvarné i hudební.

Doplňkem k této komponentě čtvrté kapitoly jsou obě kapitoly následující – „Tiskárny a nakladatelství“ (s. 339–350) a „Cenzura na Moravě v 18. století“ (s. 353–372). I ony podávají vynikající výpověď o daných tématech, druhá pak též uvádí na pravou míru představy o jezuitěch jako zuřivých pronásledovatelích českých knih.

Počínaje sedmou kapitolou nazvanou „Konfesionalizace a Morava“ (s. 375–418) se ocitáme v oblasti, kde se silně projevuje okolnost, že autor nemohl dát svému spisu definitivní podobu. Jako samostatná studie by tato kapitola obstála i při uplatnění nejprísnějších měřítek a Zuberova analýza pojmu *konfesionalizace*, to znamená vzájemného vymezení soupeřících křesťanských denominací po rozpadu jednotné západní církve v 16. století, a následná aplikace procesu této *konfesionalizace* na moravské poměry znamená velký a novátorský přínos pro české církevní dějiny. Když ovšem autor *Osudů* dále podává podrobný obraz nerovného zápasu mezi katolicismem a protestantismem na Moravě i v širším kontextu habsburského mocnářství můžeme sice rovněž s uspokojením kvitovat faktografický přínos této části jeho díla a ocenit autorův výklad tématu, ale na druhé straně nelze nevidět, že táž fakta a týž (jen nepatrně obměněný) výklad nalezneme rovněž v osmé kapitole „Nekatolíci na Moravě“ (s. 421–477), kde „dubleta“ předchozí kapitoly tvoří větší část obsahu, zatímco obraz náboženského a kulturního rozměru moravského protestantismu (protějšek ke 4. kapitole, jež podává totéž, pokud jde o katolicismus) zabírá jen několik stran. Nevelký rozsah této pasáže díla jí ovšem neubírá nic na ceně a k pochopení jejího obsahu je nezbytné uvést ji do kontextu tehdy probíhajícího náboženského zápasu. Editoři, jak jsem řekl, realizovali tuto nezbytnost respektováním stavu, v němž byl po smrti svého autora rukopis díla, a to za cenu vzniku dublet. Ale opakováním ostatně možná přibýlo na naléhavosti též jednomu aspektu Zuberova výkladu o konfesionálním boji v 17. a 18. století, jímž je jeho stížnost na nespravedlivé ódium, které padá na katolickou církev kvůli

užití násilných prostředků při rekatolizaci Moravy i Čech. Křiklavou je v očích našeho historika tato nespravedlnost, protože v době, kdy rekatolizace byla prvořadým zájmem státu (od Bílé hory po toleranční patent), prosazoval užití nátlaku na disidenty vždy stát, zatímco představitelé kléru dávali v naprosté většině přednost mírnému postupu, zatímco když stát od doby osvícenství zvolil politiku náboženské tolerance, začaly být veškeré stíny doprovázející rekatolizaci připisovány na vrub církvi. Aby autor *Osudů moravské církve v 18. století* prokázal neopodstatněnost tohoto obvinění, podává ve druhém svazku svého díla kus politické historie Evropy v 17. a 18. století, zejména mocenského zápasu mezi Habsburky a pruskými Hohenzollerny, jenž determinoval vztah vládců českého království k prosazování rekatolizace Moravy a Čech i k stanovení jejích metod.

Náboženský obraz Moravy doby baroka doplňuje devátá a poslední kapitola knihy – „Židé“ (s. 481–494). Jde o obdobu studie o náboženské mentalitě, jakou pro katolíky podala 4. a pro protestanty 8. kapitola, text je ovšem zřetelně pouze první skicou, kterou autor chtěl ještě přepracovat a zejména rozšířit. Už mu k tomu nebyl dopřán čas, stejně jako nerealizoval úmysl věnovat zvláštní kapitolu řeholím na Moravě, jež by byla protějškem pojednání o světském kléru ve druhé kapitole. Je zajisté škoda, že v celkovém náboženském obraze Moravy 18. století takto vznikly určité mezery, fakticky jsou však menší, než by se mohlo na první pohled zdát: mnoho údajů o řeholnících najdeme porůznu v první (jezuité i členové jiných řádů představovali největší část učitelů tehdejších škol), druhé (poměr světského a řeholního kléru), čtvrté (řeholníci silně ovlivnili barokní zbožnost) i v dalších ka-

pitolách, a pokud jde o Židy, lze doplnit údaje kapitoly jim věnované zajímavou pasáží ze šesté kapitoly o cenzuře hebrejských knih.

Právě uvedený výčet je jen malou ukázkou toho, jak bohatý zdroj studijního materiálu pro historika představuje Zuberova kniha. A díky editorům přitom jde o zdroj plně přístupný, do díla je totiž zařazena rozsáhlá bibliografie a je opatřeno jmenným a místním rejstříkem. Ale *Osudy moravské církve v 18. století II* jsou i něčím víc – vynikající historickou prací. Její nedokončenost je sice určitou, byť nezaviněnou vadou, ale z jistého hlediska by se tento stav věcí mohl jevit i jako výhoda – dává nám totiž nahlédnout do „dílny“ tohoto badatele lépe než by bylo možné po autorském uzavření práce. A pokud jde o metodiku výzkumu a o zpracování jeho výsledků, určitě se každému historiku (a nejen církevnímu) vyplatí „chodit k Zuberovi pro poučení“.

František X. Halas

JIRÍ HANUŠ (ED.):

*DĚJINY KULTURY A CIVILIZACE ZÁPADU
V 19. STOLETÍ*

(Brno: Centrum pro studium demokracie
a kultury, 2002. 248 s.
ISBN 80-7325-006-3)

Knihy s historickými tématy zaujímají v produkci čilého brněnského nakladatelství Centrum pro studium demokracie a kultury ne-li výhradní, tedy určitě velmi čestné místo. A třebaže se toto vydavatelství nechová nijak macešsky ani ke starším dějinám, přinášejí jeho tituly především studie z oblasti historie

moderní a nejnovější. V popředí zájmu přitom stojí zejména dějiny kulturní a náboženské, často pojednávané v kombinaci s dějinami politickými. Z hlediska právě popsaného profilu Centra představuje tedy recenzovaný svazek zcela typickou ukázkou jeho převažujícího zaměření. A může zároveň posloužit též jako příklad dalšího příznačného rysu aktivit CDK. Jde totiž o sborník statí z konference, jejímž pořadatelem nebyl nikdo jiný než zase brněnské Centrum. A náš sborník přitom ani zdaleka není prvním svého druhu. S trochou humoru by se dalo říci, že CDK možná pořádá různé konference právě proto, aby mělo co vydávat.

V jednom bodě se však *Dějiny kultury a civilizace Západu v 19. století* přece jen normě svého editora vymykají. Zatímco jim podobné Centrem vydané sborníky, jako například *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století* (konference 1999, edice 2000) nebo *Koncil a česká společnost* (konference i edice 2000), se zabývaly poměrně úzce vymezenou, dalo by se říci „monografickou“ tematikou, rozsah námětu, jemuž věnuje pozornost recenzovaná publikace, je tak obrovský, že se pochopitelně nedal ani zběžně vyčerpát v rámci jediného svazku. Tato skutečnost se odrazila v podobě sborníku hned dvojím způsobem. Pouze devět ze sedmnácti studií v něm uveřejněných poskytly příspěvky přednesené na konferenci pořádané v únoru 2002 Historickým ústavem FF MU v Brně, zatímco zbytek vybral editor ze statí publikovaných již dříve v českých anebo cizích odborných časopisech anebo výjimečně si je pro sborník též „objednal“ přímo od jejich autorů. Důvod tohoto jeho postupu je nasnadě: byla jím snaha, aby svazek aspoň zčásti učinil „po právu“ svému názvu a zachytil dané téma ne-li ve všech jeho

aspektech, tedy aspoň v dostatečně reprezentativním výběru těchto aspektů. Ačkoli se J. Hanušovi víceméně podařilo takovýto úmysl splnit, představují studie shromážděné ve svazku značně heterogenní „společnost“. Jednotlicím poutem mezi nimi je nanejvýš okolnost, že všem je zcela vzdálena myšlenka pokoušet se o nějaký syntetický obraz kulturních dějin „Západu“ v 19. století a že tedy jde vesměs o sondy zkoumající určitý problém náležející do oblasti těchto dějin anebo s nimi aspoň (občas dosti volně) související.

Tematická pestrost, která vyplynula z určité náhodnosti doprovázející vznik sborníku, ovšem není sama o sobě vadou. Nesourodost jednotlivých příspěvků přednášených na vědeckých konferencích anebo shromážděných ve sbornících je ostatně vcelku pravidelným jevem. Tomu našemu by šlo nanejvýš vytknout, že má poněkud matoucí název, ale začneme-li uvažovat o jiných možných titulech (např. „Kapitoly z dějin atd.“ anebo třeba „K otázkám dějin atd.“), shledáme, že by vystihovaly obsah sborníku ještě méně přesně než název editorův, který má výhodu, že je velmi obecný. Jak totiž říká J. Hanuš v krátkém úvodu, který shromážděnému souboru statí předdeslal, jedním z cílů sborníku bylo vyjasnit pojmy, zamyslet se nad tím, co vlastně znamenají výrazy *kultura*, *civilizace* a *Západ*, přál si „...poskytnout hlubší vhled do často nepřehledného bludiště kulturních dějin.“ A pro tento účel je pestrý konglomerát „sond“ vcelku vhodným nástrojem.

Editor se nicméně pokusil vnést do knihy aspoň určitý řád tím, že rozdělil její obsah do dvou oddílů, z nichž první („Dějiny západní kultury a civilizace v Evropě“) má osvětlit téma pomocí pohledu „zevnitř“ a druhý („Dějiny západ-

ní kultury a civilizace mimo Evropu“) zrcadlově k prvnímu pomocí pohledu „zvenčí“. Shromážděná materie se ovšem jakékoli snaze o systematickosti velice vzpírá. Jednotlivé příspěvky sice v knize netrčí jako jakési osamělé balvany, ale stejně tak je nelze dost dobře sevřít do vyrovnaných řad. Různé aspekty témat, jimiž se jednotlivé statí obírají, jsou mnohdy navzájem blízké, ale protože se případ od případu mění druh afinity mezi nimi, nejde o skupiny ostře vyhraněné, ale naopak vzájemně se překrývající anebo prolínající. Jinak řečeno při sdružování tematicky příbuzných příspěvků závisí vytvoření jejich souboru na volbě kritéria příbuznosti. Ale právě pro tento ráz spříznění i rozdílnosti statí zařazených do sborníku může být pro lepší orientaci v komplexním obsahu knihy užitečné pokusit se o jejich rozdělení do několika celků.

Začnu skupinou příspěvků v prvním oddíle obírajících se některými význačnými osobnostmi ze světa kultury. V jejich případě lze na první pohled konstatovat (dílem už na základě názvů těchto statí), že zde nejde o homogenní soubor, protože každý autor pojednává o „svém velikanu“ z jiného hlediska. Prakticky jediným společným jmenovatelem pro všechny čtyři příspěvky, jež sem patří, je proslulost protagonisty, jehož jméno stojí v názvu článku. Jinak dvě z těchto statí – „Goethe a katolicismus“ (Erich Kock, přeložila Lucy Topolská, s. 31–43), „Victor Hugo – dítě své doby“ (Pavla Doležalová, s. 65–68) – jsou standardní literární historické studie, jež si všímají určitého aspektu života a díla obou básníků: a) estetického rázu vztahu prvního z nich ke kulturnímu aspektu katolicismu (doprovázeného naprostou lhostejností vůči jeho náboženské dimenzi); b) otázky, jak ovlivnil romantismus, jenž byl celo-

životním krédem druhého, vývoj jeho politických názorů. Zájmem o politické dějiny se tato krátká stať blíží oběma zbývajícím příspěvkům věnovaných „osobnostem“, jimiž jsou: „Herder v Čechách“ (Jiří Munzar, s. 44–51) a „Karel Marx“ (Jaroslav Šabata, s. 69–82). Ty se ovšem od předchozí dvojice liší nejen tím, že se v nich ocitáme mimo sféru krásné literatury, ale především proto, že jak J. Munzarovi, tak J. Šabatovi slouží krátké shrnutí biografii zkoumaných osobností pouze jako východisko k analýze osudů myšlenek, které oba „filozofové“ ve své době hlásali. V prvním případě jde o dopad Herderovy ideje o roli Slovanů ve světových dějinách na české národní obrození, v druhém o rozbor fenomenologie evropských revolucí a o otázku, co z Marxových myšlenek může přežít krach pokusu o realizaci komunistické utopie. V rámci analýzy posledně jmenovaného problému vyslovil autor pozoruhodné myšlenky o dialogu křesťanů a marxistů. Ke skupině stať o osobnostech se už svým názvem hlásí příspěvek z druhého oddílu sborníku „Jak „čínský“ byl Kant“ (Steve Palmquist, přeložili Jana a Jiří Ogročtí, s. 121–130). Autor zde s lehoučce humorným nadhledem rozebírá problém analogií a rozdílů „západního“ a „východního“ filozofického myšlení. A „skryté“ se posléze do naší skupiny řadí též poslední příspěvek prvního oddílu „Od *res cogitans* k *res cogitatum*“ (Jiří Fiala, s. 95–110). Pod poněkud záhadným názvem tohoto článku se tají studie, jež se zabývá osobou a dílem ve své době málo známého a nepochopeného německého filozofa Gottloba Fregeho. Autor ukazuje na příkladu posmrtných osudů některých idejí tohoto myslitele, jež význačně přispěly k objevu počítačové techniky, jak zcela „nepraktické“ úvahy mohou vést k vynálezům, které

přinášejí převratný pokrok v praktickém životě.

Při volbě podle jiného kritéria než je okolnost, že ve středu zájmu stojí určitá historická osobnost, by se úvaha o Victoru Hugovi dala sdružit se třemi studiemi, které se stejně jako ona obírají dějinami Francie: „Devatenácté století v soudobé francouzské historiografii“ (Milan Řepa, s. 11–16), „Francouzská revoluce: antiklerikalismus, odkřesťanství nebo laické náboženství?“ (Daniela Tinková, s. 17–30) a „Filozofie a stát ve Francii XIX. století“ (Petr Horák, s. 52–64). Přitom poslední příspěvek z této trojice by se dal pokládat také za „skrytou“ součást souboru stať věnovaných osobnostem, protože v ústředí jeho zájmu stojí postava tvůrce systému školské výuky filozofie ve Francii, Victora Cousina. Autor dovozuje, že právě této výuky s úspěchem využíval francouzský stát k formování loajálního smýšlení svých občanů. Též prostřední ze shora uvedených stať se zabývá určitým momentem historie této země – významnou událostí, která ve Francii zrušila staré a nastolila nové řády a zároveň předznamenala běh veškerých evropských dějin v 19. století –, zatímco první studie našeho „triptychu“ je věnována reflexi těchto dějin ve francouzské historiografické literatuře posledních desetiletí. Snad proto, že jde o relativně nejobecněji zaměřený pohled na problematiku, kterou sleduje sborník, zařadil jeho editor tento příspěvek v knize na první místo.

Hledáme-li další tematické spojitosti mezi statěmi shromážděnými v této knize, lze upozornit na problém, jenž může zajímat speciálně právě čtenáře časopisu *Studia theologica* a jímž jsou náboženské dějiny 19. století. Výhradně jimi se ve sborníku sice obírá jen jeden příspěvek – „Teologie 19. století“ (Josef Dolista,

s. 83–87), ale kdybychom k němu přidělili studie, jež se tak či onak rovněž dotýkají problematiky těchto dějin, vytvořily by spolu s Dolistovou statí dosti rozsáhlou skupinu. S ohledem na to, kde má recenze vycházet, budu obsahu těchto statí věnovat zvýšenou pozornost. Syntetický přehled hlavních myšlenkových proudů v evropské katolické (a zčásti i protestantské) teologii podaný na několika stránkách ocení odborníci v této disciplíně spíše než pro novost pohledu na danou problematiku (o níž se autor nijak nesnažil) kvůli skutečnosti, že stať poskytuje širší veřejnosti dobré základní informace z oblasti, která je pro značnou část českých vzdělanců velkou neznámou. Obdobně (ať více nebo méně výrazně) vyplňují „bílá místa“ ve znalostech náboženských reálií také další statí, jež lze zařadit ke skupině sledující v té či oné souvislosti různé aspekty historie křesťanství anebo i jiných náboženství. Nejprve tedy, které z nich do této skupiny patří. Z těch, o nichž již byla řeč, nacházejí otázky spjaté s náboženskými dějinami značně rozsáhlé místo v Kockově a Šabatově studii, spíše okrajovou pozornost jim věnují statí L. Palmquista, J. Fialy a P. Horáka, zatímco v příspěvku D. Tinkové zaujímají přímo centrální postavení. Není třeba specifikovat u každého z těchto příspěvků zvlášť, v čem se dotýkají náboženské historie (u prvních dvou z právě jmenovaných to ostatně bylo už řečeno), ale stěží mohu pominout mlčením přínos statí D. Tinkové. Tato badatelka se totiž nejen pokusila o vystižení charakteru změn ve vztahu církve a státu, k nimž došlo ve Francii po roce 1789, ale rovněž ve svém příspěvku vykreslila neobyčejně plastický obraz postupu a průběhu zmíněných změn. A v případě tohoto procesu jsou sice vcelku dobře známy jeho „uzlové

body“ (střet mezi papežstvím a představiteli revoluce v otázce Civilní ústavy kněžstva, rozdělení kléru na konstituční a nepřisežné kněze, velké pronásledování věřících za jakobínského teroru, Napoleonův konkordát), málokdo však ví něco o tom, co se dělo mezitím: právě proto může být četba dané studie o francouzské revoluci pro teology velmi instruktivní.

Zájem těchto odborníků určitě vzbudí i další trojice studií, které jsou zařazeny v druhém oddíle sborníku a které jsou si tematicky blízké tím, že všechny pojednávají o různých aspektech vztahu Evropy k ostatnímu světu. A ve všech je zároveň náboženství ne-li hlavní, tedy aspoň velmi důležitou komponentou tohoto vztahu. Jde o tyto statí: „Evropa a islám v 19. století“ (Luboš Kropáček, s. 113–120), „Dvojí východ“ (Dan Diner, přeložil Ladislav Kabát, s. 131–141) a „Rusko a Západ“ (Radomír Vlček, s. 142–172). Paradoxem je, že nejméně z nich se náboženskými otázkami zabývá příspěvek, který nese jméno jedné náboženské víry ve svém názvu, ale výraz islám je pro autora statí zkratkou pro islámské země, svět islámu. Jeho studie tedy sleduje spíše politické než náboženské vztahy mezi dvěma světy, které od sebe historicky oddělilo přijetí dvojí různé víry. Leč vzhledem k tomu, že v 19. století patřilo – jak v Evropě, tak ve světě islámu – mezi politické otázky prvního řádu právě řešení problému vztahu náboženství a politické praxe, přináší příspěvek i řadu poznatků důležitých např. pro teologa obírajícího se problematikou vztahů státu a církve. Co platí pro Kropáčkovu stať, nalézáme ještě výrazněji v obou následujících příspěvcích. D. Diner ukazuje, nakolik v minulosti ovlivnila různost víry – katolicismu, pravoslaví a islámu – historii oblastí, kde se tato tři náboženství stýkají,

a jak silně tato minulost dodnes ovlivňuje přítomnost. Autor nejrozsáhlejšího ze všech tří probíraných příspěvků R. Vlček pak sleduje obdobné otázky na případě Ruska a dobírá se v podstatě týchž závěrů jako D. Diner. Vcelku lze říci, že v posledku uvedená trojice studií představuje nejucelenější skupinu statí v celém sborníku – a patrně také nejdůkladnější (když ne nejhloběji) vyčerpává ono dílčí téma sborníku, jímž je pohled na Evropu (= Západ) v zrcadlech, jimiž jsou její bližší i vzdálenější sousedé. Poměrem mezi „evropským“ a „mimo-evropským“ elementem se zabývá další stať, kterou bychom mohli volně přiřadit ke třem předchozím: Britské impérium v období národního uvědomování (Miles Taylor, přeložil Jan Vomlela s. 173–186). Na rozdíl od nich se nevyjadřuje k náboženskému aspektu vztahu mezi centrem a periferiemi říše a analyzuje především problematiku a typologii různých odrůd nacionalismu (tím se blíží statí Munzarové a též Vlčkové).

Až na tři statí je popis sborníku hotov. Dva z těchto zbývajících příspěvků spojuje ne-li obsah, tedy název: „Anglická biologie doby Darwinovy“ (Stanislav Komárek, s. 88–94) a „Sociální darwinismus“ (Michael George, přeložila Eva Lajkepová, s. 187–193). Ale fakt, že každý z obou je zařazen do jiného oddílu sborníku (protože problematika druhé statí se týká USA) by mohl vést k vytvoření odlišných seskupení, řekněme „britského“ – sdružením Komárka s Taylorem – a „amerického“ – k Georgeovi by se připojil poslední příspěvek ve sborníku: „New York mezi dvěma staletími“ (Alain Medam, přeložila Stanislava Káňová, s. 194–205), což je ovšem text velmi zvláštní, spíše jakási báseň v próze oslavující velkoměsto mrakodrapů než vědecká práce. Chtěl jejím zařazením edi-

tor jaksi nadlehčit obsah sborníku? Jinak Komárkova studie by se také dala přiřadit do skupiny příspěvků věnovaných velkým osobnostem, anglickou biologii Darwinovy doby totiž popisuje výhradně ve vztahu k osobě a myšlenkám tvůrce evoluční teorie. A jestliže přírodovědec sám se v jejím podání jeví velmi sympaticky, neplatí to pro jeho výtvor. Stať totiž v závěru upozorňuje na možnost zneužití Darwinovy teorie přirozeného výběru a boje o život. A v tomto bodě jako by převzal štafetu M. George, jenž právě líčí, jak neblahé důsledky mělo uplatnění zmíněných Darwinových hypotéz na americkou společnost. I když to tento autor neříká, je jasné, že to, co bylo v Americe hlášáno většinou jen v teorii, uskutečnili nacisté naplno v praxi (ať šlo o rasismus vedoucí k Osvětimi anebo o likvidaci mentálně postižených jedinců). Ale jedna informace, kterou George uvádí přímo, stojí v každém případě teologům (a věřícím vůbec) za povšimnutí. Týká se tzv. „opičího“ procesu, jímž senátor Bryan dosáhl zákazu vyučování Darwinovy teorie na amerických školách. V očích „pokrokové“ veřejnosti si tím vysloužil pověst zaslepeného tmáře a náboženského fanatika, autor statí o sociálním darwinismu však ukazuje, že Bryanův postoj vycházel též z jiných premis: „V zákazu evoluční teorie ve školách viděl možnost jak chránit veřejnou morálku před bezbožnou, nemorální filozofií, která hájila zákony džungle a prosazovala je jakožto zákony společnosti.“ A zde nutno podotknout, že určité nejde o „čistě náhodnou“ podobnost, učiníme-li srovnání mezi postoji a reakcemi amerických přívrženců a odpůrců „vědeckého světového názoru“ ve dvacátých letech minulého století a postoji a reakcemi církevního magisteria a jeho kritiků na přelomu druhého a třetího

tisíciletí, když jde o problém přípustnosti využití pokroků genetiky ke klonování, „tvorbě“ dětí ve zkumavce atd. Jako vždy je *historia magistra vitae*.

Jak vidno z podaného popisu, je nabídka Hanušova sborníku vskutku bohatá, takže se asi najde málokdo, kdo by si z ní nedokázal něco pro sebe užitečného vybrat. Nakonec je třeba ještě upozornit, že i kdyby se někdo takový našel, nemusí odejít úplně s prázdnou, protože editor knihy ji u vědomí nesoustavnosti jejího obsahu doplnil rozsáhlou bibliografií (s. 230–244), která upozorňuje na možnosti získání dalších informací o veškerých tématech probíraných v příspěvcích sborníku. Jako jakési *vademecum* pro zájemce o problematiku evropských i mimoevropských kulturních dějin nové doby tedy kniha poslouží vskutku dobře. Je nutno od ní chtít více?

František X. Halas

HELENA PANCZOVÁ:

ARS GRAMMATICA: UČEBNICA LATINČINY

(Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2004. 374 s. ISBN 80-7141-460-3)

Napísať kvalitnú učebnicu latinskej gramatiky je akiste neľahká úloha, zvlášť pokiaľ ide o jazyk, s ktorým sa dnes mimo vzdelanej obce či cirkvi stretávame len zriedka. Gramatické štruktúry a jazykové zvraty si žiaľ v prípade latinčiny naši študenti nemôžu vžiť priamou komunikáciou v praxi, ako sa to deje v moderných jazykoch. Vo svete síce existujú kurzy latinskej konverzácie, avšak na Slovensku sa k nim bežný študent latinčiny len sotva dostane. A keďže záujem o klasické jazyky je v dnešnej

dobe pomerne malý, žiada sa pri písaní jazykovej učebnice zohľadniť všetky tieto aspekty a urobiť ju aspoň do istej miery zaujímavým a pútavým čítaním.

Autorka učebnice *Ars grammatica* Helena Panczová, toho času odborná asistentka na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Bratislave, kde vyučuje latinský a grécky jazyk, si bola všetkých úskalí spojených s týmto podujatím jasne vedomá a svojej neľahkej úlohy sa zhostila vynikajúcim spôsobom. Dokázala, ako o tom svedčí aj súhrn použitej literatúry, že má prehľad v gramatikách dostupných na našom území. Neostala však len pri tom, aby rozšírila sériu už existujúcich učebníc, ale pokúsila sa vytvoriť originálne dielo svojho druhu, ktoré by bolo pre ostatné prínosom. Jej učebnica vznikla ako odpoveď na potreby teologickej fakulty poskytnúť študentom vhodný materiál pri výuke latinského jazyka, ako aj výbavu na to, aby boli v budúcnosti prípadne sami schopní prekladať autentické diela, čomu odpovedá aj štruktúra a voľba textov v učebnici zahrnutých. Autorka ich hneď na začiatku delí do štyroch tematických skupín. Tak ako v mnohých iných knihách tohto druhu, i tu nájdeme texty klasických autorov, hodných pozornosti študentov latinského jazyka, ako napríklad čítankové texty Caesara, Horácia, Tacita či Plinia Mladšieho. Pod „starokresťanskú literatúru a iné texty v ľudovej latinčine“ začlenila autorka úryvky z diel ako napr. *Passio ss. Perpetuae et Felicitatis*, či ukážky zo spisov známych cirkevných otcov, z ktorých spomeňme aspoň Augustína, Ambróza, Hieronyma a Cypriána. „Stredoveká literatúra“ je zas v učebnici zastúpená krátkymi úryvkami z vagantskej poézie 12. a 13. storočí, či ukážkami z diel Tomáša Akvinského. V poslednej časti „Humanistická literatúra“

ra“ sa autorka venuje zvlášť dvom dielam Erazma Rotterdamského, ktorými sa text učebnice v podstate končí.

Ars grammatica poskytuje úplnú gramatickú výzbroj a aj dostatočný výcvik v nej (s. 6). V 70 lekciiach na 374 stranách sa podáva súhrnný prehľad celej latinskej gramatiky, vrátane vetnej a pádovej syntaxe. Každá z lekcii dodržiava približne rovnakú štruktúru. Začína vysvetlením daného gramatického javu, ktorý je, pokiaľ sa to žiada, doplnený prehľadnými tabuľkami. Za teóriou nasleduje *exercitatio*, čiže cvičenie zamerané prevažne na preklad viet z latinčiny do slovenčiny, pričom sa študent cvičí nielen v preberanej gramatike, ale rozširuje si aj slovnú zásobu o nové výrazy, ktoré sú uvedené za jednotlivými cvičeniami. Na konci sa nachádza súvislý latinský text spolu so slovnou zásobou, ktorého cieľom je nielen precvičovanie práve preberanej gramatiky, ale aj rozšírenie si obzorov z oblasti literatúry a reálií. Lekcie sú často obohatené o obrázky, tematicky zachycujúce niektorý z aspektov bežného života rímskeho občana. Nachádzame tu napríklad náčrt rímskeho domu (s. 36, 43, 46), výbavu rímskej kuchyne (s. 112) či popis oblečenia rímskych občanov (s. 30).

Pokiaľ ide o samotnú gramatiku, lekcie sú štrukturované nasledovne: Morfológii a syntaxi jednoduchej vety je venovaných prvých 48 lekcii. V 45. lekcii sa už začína so syntaxou súvetia, ktorá sa systematicky preberá v lekciiach 49–70. V druhej tretine preberanej látky uvádza autorka články s tematikou z gréckej a rímskej mytológie, ktoré sú špeciálne upravené tak, aby sa v nich vo zvýšenej miere vyskytoval práve preberaný gramatický jav a aby v nich zároveň neboli také javy, s ktorými sa študent ešte nestretol. V druhej polovici však

nájde autenticke latinské texty prevažne z cirkevných otcov, ktoré sú tiež zvolené tak, aby sa v nich vyskytovala preberaná gramatika. Tieto texty však už autorka špeciálne neupravovala. Na záver učebnice sú pripojené tri exkurzy: o ľudovej, stredovekej a humanistickej latinčine. Nasledujú tabuľky časovania slovík a latinsko-slovenským slovníkom učebnica končí. Vďaka takejto voľbe má študent možnosť prebrať v kocke nielen celú latinskú gramatiku, ale aj nahliadnuť do latinskej, zvlášť cirkevnej spisby v jej historickom priereze.

Autorka sa v diele ukazuje nielen ako odborníčka v otázkach latinského jazyka, ale aj ako znalkyňa psychológie študentov. Častokrát suchopárne gramatické javy oživuje autentickými textami s neraz humorným ladením. Číslovky napríklad precvičuje na podklade piesne *Carmina Burana: In taberna* (s. 64–65). Študent si ich vo veršoch nielen lepšie zapamätá, ale do istej miery získa aj obraz o štýle stredovekej vagantskej poézie. Na inom mieste voľbou humanistického textu Erazma Rotterdamského *Colloquia familiaria: Abbatis et eruditae* (Rozhovor opáta a vzdelanej ženy, s. 291–295) vtipne ilustruje obraz súvekej spoločnosti, kde inteligentné a vzdelané ženy svojím umom neraz predstihnú nejedného „fundovaného“ teológa. Týmto textom zároveň uzatvára celé dielo. Nadľahčuje ním atmosféru a dáva čitateľovi tušiť niečo z poslstva, ktoré mu chcela v tejto učebnici odovzdať. *Ars grammatica* tak pôsobí dojmom ucelenosti aj napriek tomu, že sa nám natíska otázka, prečo pri voľbe textov nezohľadnila aj novovekú latinčinu, s ktorou sa zvlášť v cirkevných dokumentoch stretávame až dodnes. Akiste mala svoj dôvod, prečo ich do lektúry nezaradila; v každom prípade by ale bolo zaujímavé, prinajmenšom na

porovnanie, keby sa v jej učebnici objavil aspoň jeden takýto text.

Rozhodne však možno konštatovať, že na našom území predstavuje *Ars grammatica* jedinečné dielo svojho druhu. Jeho autorka sa popri ucelenom gramatickom prehľade do istej miery podarilo postihnúť vývoj latinskej tvorby od klasických čias až po humanizmus. Nevtieravým spôsobom dáva možnosť ochutnať a zamilovať si kresťanskú spisbu, ktorej pôvab sa často odvíja od toho, do akej miery vie učiteľ text vhodným spôsobom predstaviť tak, aby bol nielen poučný, ale aj zaujímavý a pre čitateľa príťažlivý. To sa Helene Panczovej zjavne podarilo. Urobila zo svojej učebnice poučné a vcelku príjemné čítanie.

Marcela Andoková

CYRIL JIŘÍ ŠPIŘÍK: OBNOVA ŘÁDU SV. BASILA VELIKÉHO V DUCHU BASILOVA IDEÁLU MNIŠSKÉHO ŽIVOTA: TEOLOGICKO-SPIRITUÁLNÍ INTERPRETACE DĚJINNÉHO ROZVOJE BASILIÁNSKÉHO CHARISMATU

(Disertační práce. Olomouc: CMTF UP, 2005. 211 s., bibliografie s. 185–204, přílohy 1–3 s. 205–209; anglické resumé s. 210–211)

Ve své disertaci se ThLic. Cyril Jiří Špiřík OSBM pokouší formulovat obnovu basiliánského řádu jako součást hledání identity východních katolických církví byzantského ritu, tj. jako návrat k Otcům. Jeho vnitřní zápas se dotýká intenzivně historické paměti a historicko-společenských konfliktů v kontextu různých způsobů hledání plného společenství víry katolické církve a pravoslavných církví. Podle autora je třeba rozlišit mezi

dobově podmíněnou dějinnou situací rozvoje basiliánského řádu těsně spjatého s myšlenkou unie a trvale přítomnou silou východní tradice, prezentované charismatem mnišského ideálu sv. Basila. Teze navazuje na základní myšlenky Druhého vatikánského koncilu, která umožňuje interpretovat obnovný proces jako návrat ke kořenům východní tradice (východních tradic) a chápat komunikační přemostění často problematické historické interakce Východ–Západ jako plodnou etapu vzájemného života a posílání univerzální církve.

V první kapitole (s. 19–56) se doktorand pokouší objasnit Basilův mnišský ideál jako trvale platné charisma pro cenobitický mnišský život vůbec a pro obnovu basiliánského řádu zvláště. Autor nese v sobě předobraz současné basiliánské reformy (společenství, jednota, mise), který se mu stává výchozím klíčem pro četbu Basilova života a jeho textů.

Druhá kapitola (s. 57–85) shrnuje teologická východiska k základnímu bodu Špiříkovi práce – charisma jako otázka živé tradice.

Třetí kapitola se zabývá otázkou ideálu sv. Basila v dějinách formování basiliánského řádu (s. 86–118). Doktorand zařazuje vznik basiliánského řádu do širšího kontextu historie Unie. Nepřekvapí, že popis historie je „nutně“ zatížen bolestnou historickou „pamětí“ jako součástí identity východních katolických církví, stejně jako (především ruského) pravoslaví. Teologická práce je „sociální“ terapií, protože je součástí procesu konfesní identifikace.

Čtvrtá kapitola (s. 119–174) formuluje základní principy obnovy basiliánského řádu v duchu dokumentu Druhého vatikánského koncilu *Perfectae caritatis*, čl. 2. Analyzuje současnou diskusi uvnitř řádu

a formuluje tři okruhy obnovy, dotýkající se společenství, jednoty, misie řádu.

Práci můžeme zařadit do kontextu teologické práce, pěstované v monastické tradici východní katolické církve. Autor se dopracoval v řadě případů k věcné, kritické i sebekritické presentaci historických i vnitřních dějů a pohnutek reformních snah basiliánského řádu. Předloženou práci můžeme hodnotit jako významnou pomoc k zodpovědnějšímu dialogu uvnitř řádu samého i uvnitř katolických východních církví. Kriticky je třeba poznamenat: Jestliže by práce měla přispět k hlubšímu dialogu s pravoslavným mnišstvím, musela by zásadněji vycházet z primárních patristických pramenů a interpretovat je jednoznačně jako zdroj obnovy. Práce je dokument *sui generis*: Je svědectvím bolestného rození pozitivně rozvíjené církevní tradice místní církve byzantského ritu v jednotě s Apoštolským stolcem. Přes její místy patrnou účelovost ji můžeme charakterizovat jako službu teologií konkrétnímu společenství věřících. Je dobovým manifestem snah o porozumění vlastní charismatické identitě basiliánského řádu i jedné partikulární východní katolické církve.

Pavel Ambros

Zprávy

JEDNOTNÁ EVROPA A KŘESŤANSTVÍ

(Zpráva o ukončení výzkumného záměru MSM152600021, řešitel prof. Pavel Ambros, Th.D.)

Hlavním cílem výzkumného záměru *Jednotná Evropa a křesťanství* bylo seznámit odbornou i širší veřejnost s některými vybranými prameny a specializovanými studii, které se dotýkají duchovních kořenů evropského Západu a Východu. Kritériem výběru bylo hledisko komplementarity obou tradic a jejich interakce v kontextu současných kulturních, pastoračních a spirituálních integračních tendencí v Evropě. Výzkumný záměr přispěl k systematickému studiu diferencovaných křesťanských tradic a jejich místa v integrující se Evropě plněním čtyř specifických badatelských projektů:

1. Komentované překlady pramenů křesťanské spirituality „Křesťanství a Evropa“ (2 dokončené projekty);
2. Překlady děl ruských myslitelů s úvodními původními studii „Rusko a Evropa“ (14 dokončených projektů);
3. Odborné monografie a původní práce „Bible, křesťanské tradice a ekumenismus – prameny a komunikace“ (13 dokončených projektů);
4. Sborníky a publikace z konferencí a vědeckých seminářů „Současné problémy sjednocující se Evropy a křesťanství“ (7 dokončených projektů).

Těžištěm se staly publikace s úvodními studii vybraných děl V. Solovjova, P. Florenského, S. Bulgakova a N. O. Losského, které jsou v kontextu české kultury ojedinělé. Rovněž původní monografie publikované v rámci tohoto výzkumného záměru můžeme pro jejich

myšlenkovou a metodickou propojenost charakterizovat jako určitou typickou antropologicko-spirituálně-teologickou „školu“. Uspořádané konference a vědecké semináře přitáhly do Olomouce badatele, kteří tvoří jádro intenzivní badatelské spolupráce především s těmi institucemi, které jsou vyjmenovány níže. Dále v rámci výzkumného záměru vyšly tři kritické edice dokumentů k dané problematice (*Katolicko-pravoslavné konsensy na celosvětové úrovni; Katolicko-pravoslavný dialog. Texty z let 1965–1995; Cyrilometodějské papežské dokumenty z let 869–1985*), bylo publikováno několik desítek odborných článků v domácích i zahraničních časopisech a předneseno vícero přednášek na vědeckých konferencích.

Po stabilizaci pracovního týmu v roce 1999 byl základní plán projektu specifikován do čtyř výše zmíněných skupin a rozdělen na jednotlivé dílčí projekty. Vzhledem k příchodu nadaných studentů do doktorských studijních programů se práce rozšířila nad původně zamýšlený rámec a přesáhla co do kvantity a kvality původně definovaný cíl celého projektu.

V závěrečné fázi projektu se badatelský tým soustředil mimo jiné na přípravu nového výzkumného záměru s názvem *Kontinuita a diskontinuita vybraných křesťanských tradic ve střední a východní Evropě od roku 1773*, který se měl pokusit o systematické vyhodnocení dědictví osvícenství, ideologií 19. a 20. století a postkomunismu ve vztahu ke křesťanství.

Řešitelský tým zahrnoval dva klíčové řešitele (prof. P. Ambros, doc. M. Altrichter) a 4 badatele do 35 let (Mgr. W. Bugel, dr., Mgr. K. Pattermanová, ThLic. L. Karczubová, Mgr. T. Heiderová), interní i externí studenty doktorských i magisterských studijních progra-

mů (ThLic. L. Zerhau, ThLic. P. Milko, ThLic. T. Majda, ThLic. P. Beresh, ThLic. J. Pastuszak, Mgr. P. Otýpková, Mgr. M. Umlauf, Mgr. A. Mackerle aj.). Významně se na práci podílel Alan Černohous svými překlady z ruštiny.

Tento badatelsko-publikační projekt se výrazně promítl ve výuce v magisterském programu teologie (přednášky a odborné semináře) a především v rozvoji doktorských studijních programů na CMTF UP (program studia křesťanského Východu, ekumenismu, spirituality a pastorální teologie). Byla obhájena jedna doktorská práce (P. Tomko) a několik licenciátních prací z teologie (P. Milko, L. Zerhau, L. Karczubová, J. Pastuszak, P. Beresh). Během práce se kolega Altrichter úspěšně habilitoval.

Tento výzkumný záměr tvořil východisko pro navazující postdoktorandský grant GA ČR ThDr. P. Marečka s názvem *Hlavní rysy Ježíšovy osoby a základní charakteristiky křesťanského společenství podle Matoušova evangelia* (č. 401/02/D004 – dvě monografie, bude ukončen v roce 2005), další postdoktorandský grant Mgr. W. Bugela, dr., *Teologický pohled na minulost a současnost uniátů* (č. 401/00/D085) byl ukončen v roce 2003 (dvě monografie).

V návaznosti na výzkumný záměr byly řešeny i některé specifické otázky ve vnitřních grantech UP, kde *Katedra pastorální a spirituální teologie* byla významně zastoupena:

- Teologické vymezení extrémů v pojetí „Božské srdce“ (Altrichter, 2002)
- Axiomy duchovního života – komentáře k pramenům (Altrichter, 2003)
- Osoba – osobnost – osobitost: komentáře k pramenům (Altrichter, 2004)
- Duševní bolest a duchovní život – historické křížovatky (Beresh, Altrichter, 2003)

- Ediční činnost Pravoslavné církve v Československu v letech 1945–1992 (Nováková, Ambros, 2003)
- Křesťanství a kultura (Pastuszak, Ambros, 2003)
- Svátostné pokání v různých liturgických tradicích. Aktuálnost dějinného bohatství liturgických forem a teologických pohledů (Zerhau, Ambros, 2003)
- Pojem „srdce“ v teologii Teofana Závorníka (Otýpková, Ambros, 2004)

V mezinárodním kontextu byla rozvinuta spolupráce s některými významnými pracovišti v Evropě:

- *Centro Aletti – Pontificio Istituto Orientale* – prof. Rupnik v Římě; spolupráce garantována od roku 2001 Rámcovou smlouvou o spolupráci mezi UP v Olomouci a Centrem Aletti v Olomouci;
- *Pontificio Istituto Orientale* v Římě (prof. Rupnik, prof. Čemus, prof. Vasil, dr. Campatelli), Pontificia Università Gregoriana (prof. Tena-ce);
- *Instytut Ekumeniczny Wydziału teologii* – KUL v Lublinu (prof. Hryniewicz, prof. Górka);
- *Center for Christianity and Interreligious Dialogue, Heythrop College, University of London* ve Velké Británii;
- *Institut sv. Tomáše* v Moskvě, Rusko.

Dílčí projekty výzkumného záměru byly rozděleny mezi odpovědné řešitele a procházely oponenturou v řešitelském týmu a konzultacemi s domácími i zahraničními odborníky. Začínající i mladší badatelé byli vedeni guaranty, kteří odpovídali za úroveň a dodržování časového plánu. Výstupy byly pravidelně recenzovány v odborných časopisech. Závěrečné zprávy a konkrétní výsledky v nich obsažené byly každoročně schvalovány VR CMTF UP.

Můžeme říci, že kromě vlastního vědeckého poznání bylo ambicí řešitelského kolektivu prezentovat v publikacích nejen vysokou odbornou kvalitu bádání, ale učinit tak i moderně pojatou grafikou s nezaměnitelným rukopisem, což bylo možné jen díky dlouhodobě velmi užitečné a kvalitní spolupráci s nakladatelství Refugium a Centrem Aletti v Olomouci.

Nejvýznamnější výsledky řešení výzkumného záměru:

1. Projekt komentovaných překladů pramenů křesťanské spirituality „Křesťanství a Evropa“ (2 dokončené projekty):

BASIL VELIKÝ. *Moralia*. In J. NOVOTNÝ. *Basil Veliký a jeho doba*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. ISBN 80-86045-39-0, připravil J. Novotný.

HYPPOLIT ŘÍMSKÝ. *Apoštolská tradice*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-45-5, připravil V. Ventura a kol.

2. Překlady děl ruských myslitelů s úvodními původními studiemi „Rusko a Evropa“ (14 dokončených projektů):

SOLOVJOV, V. *Čtení o bohodivství*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-54-4, připravil P. Ambros.

Velký inkvizitor. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-29-3, připravil P. Ambros, P. Hroch, L. Zadražil.

SOLOVJOV, V. *Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova: Krása v přírodě. Obecný smysl umění. Smysl lásky*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-55-2, připravili M. Tenace, Z. Vychodilová, A. Černohous, W. Bugel, M. Alt-richter.

- Upřímná vyprávění poutníka svému duchovnímu otci.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-65-X, připravili P. Ambros, P. Milko, R. Čemus.
- SOLOVJOV, V. *Krise západní filosofie. Proti pozitivistům.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-72-2, připravili M. Altrichter, L. Karczubová, A. Černohous.
- SOLOVJOV, V. *Filosofické základy komplexního vědění.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-73-0, připravili M. Altrichter, L. Karczubová, A. Černohous.
- EVDOKIMOV, P. *Epochy duchovního života: Od pouštních Otců do našich dnů.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-86045-94-3, připravili V. Ventura, J. Stejskal.
- SOLOVJOV, V. *Ospravedlnění dobra.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-86045-96-X, připravili L. Karczubová, P. Otýpková, A. Černohous.
- SOLOVJOV, V. *Kritika abstraktních principů.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-03-5, připravili M. Altrichter, A. Černohous.
- FLORENSKIJ, P. *Sloup a opora pravdy.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-10-8, připravili M. Altrichter, A. Černohous.
- BULGAKOV, S. *Nevěsta Beránkova.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-86715-21-3, připravili M. Altrichter, A. Černohous.
- LOSSKIJ, N. O. *Dějiny ruské filosofie.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-86715-26-4, připravili M. Altrichter, A. Černohous.
- LOSSKIJ, N. *Nauka o reinkarnaci.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-86715-29-9, připravili P. Ambros, A. Černohous.
- KARCZUBOVÁ, L. „Autorita otců v ruském náboženském myšlení.“ In *Osoba – osobnost – osobitost: Studijní texty ze spirituální teologie II.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004, s. 139–182. ISBN 80-86715-32-9.
3. Odborné monografie a původní práce „Bible, křesťanské tradice a ekumenismus – prameny a komunikace“ (13 dokončených projektů):
- AMBROS, P. *Kam směřuje česká katolická církev? Teologie obnovy.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 1999. ISBN 80-86045-38-2, připravil P. Ambros.
- BUGEL, W. *Příruční polsko-český slovník teologického názvosloví.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-56-0, připravil W. Bugel.
- TOMEK, P. *Ekumenizmus ako pastoračný problém súčasnej katolíckej cirkvi na Slovensku.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000-2001. ISBN 80-86045-59-5, pripravil P. Tomek.
- Ekumenické konsensy I: Katolícko-pravoslavné konsensy na celosvetovej úrovni.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-58-7, pripravil W. Bugel.
- TENACE, M. *Vybrané kapitoly z antropológie: Stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu.* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-76-5, připravila M. Tenace, P. Ambros, L. Cincialová.
- TAFT, R. *Katolicismus východního obřadu: Dědictví a poslání.* Velehrad:

- Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-89-7, připravil W. Bugel.
- TICHÝ, L. *Slovník novozákonní řečtiny*. Olomouc: Burget, 2001. ISBN 80-90279-85-6, připravil L. Tichý.
- Ekumenické konsensy II: Katolicko-pravoslavný dialog: Texty z let 1965–1995*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. ISBN 80-86045-82-X, připravil W. Bugel.
- AMBROS, P. *Teologicky mluvit církev: Vybrané statě z pastorační teologie*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-11-6.
- BUGEL, W. (ed.). *Cyrlometodějské papěžské dokumenty z let 869–1985*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-00-0.
- ALTRICHTER, M. »Duchovní« a »duševní«: *Příspěvek z pohledu teologie narativní*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-02-7.
- ZERHAU, L. *Svátostné pokání v různých liturgických tradicích*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-07-8.
- AMBROS, P. *Setkávejte se a nechte se poslat*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-86715-30-2.
4. Sborníky a publikace z konferencí a vědeckých seminářů »Současné problémy sjednocující se Evropy a křesťanství« (7 dokončených projektů): *Vladimír Solovjov and United Europe*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86528-01-4, připravili P. Ambros, W. Bugel.
- Polarizace české katolické církve?* Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. ISBN 80-86045-60-9, připravil W. Bugel.
- Vladimír Solovjov a jednotná Evropa*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-77-3, připravili P. Ambros, W. Bugel a K. Pattermanová.
- Od Sofie k New Age*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-68-4, připravili P. Ambros, M. Altrichter.
- Otázky české spirituality: Studijní texty Centra Aletti*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2001. ISBN 80-86045-75-7, připravila L. Karczubová.
- Vybrané otázky z antropologie*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86045-99-4, připravil A. Mackerle.
- Křesťanství a kultura*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2004. ISBN 80-86715-15-9, připravili M. P. Gallagher, P. Ambros.
- Výzkumný záměr »Jednotná Evropa a křesťanství« přispěl k vytvoření originálně pojaté teologické práce, rozvíjející novým způsobem studium diferenciac křesťanských tradic v kontextu jednotné Evropy. Postupné ustanovení Evropské unie je základním faktorem utváření nové podoby evropské civilizace. Je založeno na uznání hodnot, které »inspirují vůli občanů a států Evropy vytvořit jejich společnou budoucnost« (Návrh Smlouvy zakládající ústavu pro Evropu, část I, hlava 1, článek 1). Studium evropského kulturního, náboženského a humanistického odkazu jako jejího dědictví je nutnou součástí procesu sjednocování z důvodů uchování její identity, porozumění národní i společné historie, překonání dřívějších i současných rozporů i k odhodlání vytvářet společný osud. Evropa může být »jednotná v mnohosti«. Křesťanské tradice Západu i Východu k ní patří.
- Dosažené výsledky v podobě publikací, konferencí a především formace skupiny mladých badatelů, zabývajících

se tímto křesťanským dědictvím můžeme chápat jako nezanedbatelný vědecko-kulturní příspěvek Cyrilometodějské teologické fakulty v Olomouci k podnícení hlubšího pojetí těchto integračních procesů. Tohoto výsledku bylo dosaženo i díky úzké spolupráci s Centrem Aletti, dávající badatelskému úsilí rozměr osobního setkávání lidí i myšlenek. Ekumenický dopad této práce není sice efektně zjevný, ale má charakter trvalý, založený na vnitřním porozumění různosti, která spolu komunikuje.

Pavel Ambros

**CENTRUM PRO PRÁCI S PATRISTICKÝMI,
STŘEDOVĚKÝMI A RENESANČNÍMI TEXTY**

(Závěrečná zpráva o činnosti výzkumného
centra LN00A011,
řešitelka doc. Lenka Karfíková, Dr. theol.)

Centrum pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty vzniklo jako celostátní interdisciplinární tým badatelů teologických, filozofických, filologických a historických oborů, jehož cílem bylo jednak připravit edice dosud nevydaných latinských rukopisů spjatých s českými zeměmi, jednak zpřístupnit české veřejnosti důležitá díla evropské kultury od patristiky po renesanci, a to formou komentovaných překladů, článků a monografií, ale i výukových pořadů, veřejných přednášek a kolokvií.

Centrum bylo založeno 1. 7. 2000 v rámci programu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy „Výzkumná centra“ jako společný projekt Univerzity Palackého v Olomouci (nositel), Masarykovy univerzity v Brně a Ústavu pro klasická studia Akademie věd České

republiky (od r. 2004 Kabinet pro klasická studia při Filozofickém ústavu AV ČR). Hlavní řešitelkou projektu se stala doc. Lenka Karfíková, Dr. theol., spoluřešitelkami prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc., a Mgr. Hana Šedinová, Ph.D.

Pod záštitou centra bylo v období 2000–2004 řešeno čtyřicet dílčích projektů, z nichž bylo zatím publikováno třináct komentovaných překladů, tři monografie, čtyři sborníky a více než čtyřicet časopiseckých článků. K nakladatelskému zpracování bylo odevzdáno dalších devět komentovaných překladů, dvě edice a čtyři monografie. Publikace jsou podle dohody s nakladatelstvím OIKOYMENH uveřejňovány v řadách *Fontes Latini Bohemorum* (řídí H. Šedinová a Z. Silagiová), *Knihovna raně křesťanské tradice* (řídí L. Karfíková a M. Havrda), *Knihovna středověké tradice* (řídí L. Karfíková a H. Šedinová) a *Knihovna renesančního myšlení* (řídí F. Karfík a T. Nejeschleba). Některé výsledky projektů jsou však publikovány též mimo tyto řady (např. v nakladatelství Vyšehrad, Praha, vydavatelství UP v Olomouci nebo nakladatelství Mlýn, Jihlava).

Centrum zorganizovalo dvě celostátní mezioborové konference, které se setkaly se značným zájmem odborné i širší veřejnosti (*Číslo v textech do r. 1600*, Praha, 26.–27. 4. 2002; *Druhý život antického mýtu*, Brno, 27.–28. 3. 2003) a spolupřádalo dvě mezioborová kolokvia (*Eukleides a řecká matematika*, Praha, 9. 11. 2001, ve spolupráci s Výzkumným centrem pro dějiny vědy; *Nicholas of Cusa: His Work in the Past and his Heritage for the Future*, Olomouc, 13.–14. 11. 2001, ve spolupráci s Kabinetem pro studium dějin filozofie středověku a renesance při Katedře filozofie FF UP v Olomouci a s Nadací Světový Éthos – Centrum Prokopius

Sázava). Projevem mimořádného odborného uznání pak bylo uspořádání 10. mezinárodního kongresu o Řehořovi z Nyssy (Olomouc, 15.–18. 9. 2004) s tématem *Gregory of Nyssa, Contra Eunomium II – Philosophy and Theology of Language*, který se setkal s velkým zájmem studentů i odborníků z celého světa. Akta kongresu budou publikována v nakladatelství Brill, Leiden.

Za jednu z priorit centrum pokládalo mezioborovou badatelskou výměnu, která je nezbytným předpokladem kompetentního zpracování patristických, středověkých a renesančních textů. Proto se centrum snažilo spojit badatele oborů klasické filologie, dějin filozofie, dějin teologie, obecných dějin i dějin vědy. Centrum těsně spolupracovalo především s pracovišti zakládajících institucí: Cyrilometodějskou teologickou fakultou a Filozofickou fakultou UP v Olomouci, s Ústavem klasických studií FF MU v Brně a Kabinetem pro klasická studia při Filozofickém ústavu Akademie věd ČR v Praze, dále s Centrem biblických studií v Praze, s Centrem fenomenologických bádání v Praze, s Českou platónskou společností a s dalšími domácími institucemi. Dílčí projekty, které jednotliví badatelé řešili v rámci centra, byly konzultovány s odborníky z uvedených institucí, a zároveň přispívaly k rozšíření i prohloubení vysokoškolské výuky. Kromě výukových pořadů a příspěvků na konferencích zúročili jednotliví badatelé svou práci v centru v řadě přednášek určených odborné i širší veřejnosti v České republice a v zahraničí. Centru se dále podařilo zapojit jednotlivé projekty do souvislosti mezinárodního bádání a navázat výměnu se zahraničními badateli a příbuznými badatelskými institucemi. Dílčí projekty tak byly řešeny ve spolupráci s více než dvaceti akade-

mickými institucemi v Evropě i v USA (kompletní výčet výukových programů vycházejících z činnosti centra, přednášek a navázaných odborných kontaktů je obsažen ve výročních zprávách o činnosti centra).

Za hlavní přínos centra lze považovat péči o začínající badatele v oborech, jež byly v českých zemích před rokem 1989 po půl století hrubě zanedbávány. Centrum přispělo k rozšíření a prohloubení vysokoškolské výuky v oborech souvisejících s jeho zaměřením (zejména filozofie, teologie a klasická filologie) na univerzitách v Olomouci, Brně a Praze a významně se podílelo na podpoře doktorských programů v těchto oborech. Během své činnosti v rámci centra úspěšně ukončilo svá doktorská studia osm mladých badatelů.

Centrum dále vytvořilo pracovní místa pro začínající badatele (v období 2000–2004 zaměstnáno celkem 18 badatelů mladších než 35 let, z toho 14 na nejméně 0,7 úvazku), dalo jim příležitost k odbornému rozvoji a k navázání mezinárodních kontaktů a umožnilo jim prezentovat dílčí výsledky jejich práce na domácím i mezinárodním poli.

Centru se v období 2000–2004 podařilo podchytit a rozvinout zájem mladých badatelů o práci v oborech souvisejících s jeho zaměřením, podpořit činnost několika vědeckých a vzdělávacích institucí, vytvořit základnu pro mezioborovou celostátní i mezinárodní spolupráci v historických a filologických oborech a zprostředkovat české odborné i širší veřejnosti důležitá díla českého i evropského myšlení od patristiky po renesanci.

Na projekt výzkumného centra navazuje stejnojmenný výzkumný záměr (MSM6198959202), který je od počátku roku 2005 řešen na Cyrilometodějské teologické fakultě. Pod vedením řeši-

tele projektu Prof. PhDr. Pavla Flosse se 26 členů obměněného řešitelského týmu nadále zabývá vytvářením edic latinských bohemikálních textů, komentovaných překladů důležitých patristických, středověkých a renesančních textů a odborných monografií k oběma typům textů. Výzkumný záměr se člení do následujících deseti dílčích úkolů: edice *Vocabularius dictus Lactifer IV (De monstruosis hominibus)*, VIII (*De lapidibus*); Klement Alexandrijský a alexandrijské křesťanství (komentované překlady a monografie); *Latinská a řecká hagiografie* (komentované překlady a monografie); Augustinus, *Confessiones* (komentovaný překlad); Isidor ze Sevilly, *Etymologie* VIII, X, XI, XVII, XIX, XX (komentované překlady); *Reflexe mnišství ve vrcholné scholastice* (komentované překlady); *Nauka o milosti v Písmu a v patristice* (monografie); *Dějiny interpretace Platónova dialogu Timaios od antiky po 2. století* (monografie); *Pojetí Boha jako ipsum esse u Tomáše Akvinského a jeho antické zdroje* (monografie); *Příroda a přirozenost v renesanční filosofii* (komentované překlady a monografie). Výsledky výzkumného záměru budou průběžně publikovány časopisecky a knižně mj. v řadách nakladatelství OIKOYMENH (Praha), Vyšehrad (Praha), UP v Olomouci, Herder (Freiburg i.B.).

Bližší informace k Centru pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty i k novému výzkumnému záměru lze nalézt na webových stránkách <<http://www.centrum-texty.upol.cz>>.

Nejvýznamnější publikační výstupy Centra pro práci s patristickými, středověkými a renesančními texty v letech 2000–2004:

1. komentované překlady:

TERTULLIANUS. *Ohrách*. Překlad a úvodní studie P. Kitzler. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-100-5.

KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ. *Stromata* I. Překlad J. Plátová, úvodní studie a poznámky M. Šedina. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-103-X.

BASIL Z CAESAREJE. *Devět kázání o stvoření světa*. Překlad a poznámky K. Korteová, úvodní studie R. Dostálová. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-102-1.

JERONÝM. *Legendy o poustevnících*. Překlad a úvodní studie J. Šubrt. Praha: OIKOYMENH, 2002. ISBN 80-7298-050-5.

AURELIUS AUGUSTINUS. *Křesťanská vzdělanost: De doctrina christiana*. Překlad a úvodní studie J. Nechutová. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-740-5.

ISIDOR ZE SEVILLY. *Etymologiae* IV. Překlad a poznámky K. Hušková a H. Florianová, úvodní studie F. Šimon a H. Florianová. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-090-4. – Medicína.

ISIDOR ZE SEVILLY. *Etymologiae* VI–VII. Překlad a poznámky D. Korte, úvodní studie J. Kalivoda. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-101-3. – Křesťanství, církevní dějiny.

ISIDOR ZE SEVILLY. *Etymologiae* XIII–XV. Překlad a poznámky D. Korte, úvodní studie J. Kalivoda a J. Souček. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-032-7. – Meteorologie a geografie, architektura a geodézie.

ISIDOR ZE SEVILLY. *Etymologiae* XVIII. Překlad a poznámky D. Korte, úvodní studie E. Stehlíková a J. Souček. Praha: OIKOYMENH, 2002. ISBN 80-7298-046-7. – Vojenství.

- HROTSVITA Z GANDERSHEIMU. *Duchovní dramata: Gallicanus. Pafnutius. Sapientia*. Překlad a úvodní studie I. Zachová. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-704-9.
- BONAVENTURA. *De reductione artium ad theologiam, Sermo IV theologicus: Unus est magister vester, Christus*. Překlad a úvodní studie T. Nejeschleba. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-078-5.
- DANTE ALIGHIERI. *De vulgari eloquentia*. Překlad a úvodní studie R. Psík. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-118-8.
- FRANCESCO PETRARCA. *Mé tajemství: O tajném střetu mých myšlenek*. Překlad a poznámky R. Psík, úvodní studie J. Špička. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-115-3.
- MIKULÁŠ KUSÁNSKÝ. *O vrcholu zření*. Úvodní studie P. Floss. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-582-8.
2. sborníky a monografie:
 FLOSS, P. Mikuláš Kusánský: *Život a dílo renesančního filosofa, matematika a politika*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 80-7021-472-4.
- KARFÍKOVÁ, L. *Studie z patristiky a scholastiky II*. Praha: OIKOYMENH, 2003. ISBN 80-7298-057-2.
- MATULA, J. *Epistemologické a psychologické aspekty Akvinského chápání člověka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0743-4.
- FLOSS, P. *Architekti křesťanského středověkého vědění*. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-662-X.
- KARFÍKOVÁ, L. – ŠÍR, Z. (eds.). *Číslo a jeho symbolika od antiky po renesanci*. Brno: CDK, 2003. ISBN 80-7325-018-7.
- KARFÍKOVÁ, L. – MRÁZEK, J. (eds.). *Milost podle Písma a starokřesťanských autorů*. Jihlava: Mlýn, 2004, ISBN 80-86498-08-5.
- NECHUTOVÁ, J. (ed.). *Druhý život antickeho mýtu*. Brno: CDK, 2004. ISBN 80-7325-042-X.

Tomáš Nejeschleba – Vít Hušek